

Lokální strategie integrace cizinců v ČR I

Miroslava Rákoczyová
Robert Trbola

VÚPSV, v.v.i. Praha
2008

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.
Praha 2, Palackého náměstí 4
Vyšlo v roce 2008, 1. vydání, počet stran 74
Tisk: VÚPSV.v.v.i.

Recenze: doc. PhDr. Ľibuše Macáková (VŠE, Praha)
PhDr. Olga Šrajerová, CSc. (Slezské zemské muzeum, Opava)
Mgr. Petra Ezzeddine-Lukšíková (fakulta humanitních studií, UK Praha)

ISBN 978-80-7416-006-6

<http://www.vupsv.cz>

Abstrakt

Předkládaná studie se zaměřuje na integrační strategie, které vytvářejí a implementují lokální vlády v ČR. Na základě kvalitativních rozhovorů s pracovníky městských úřadů a magistrátů ve 25 vybraných českých a moravských městech studie ukazuje, jak jsou municipalitami vnímány integrační potřeby přistěhovalců a jakým způsobem jsou tyto potřeby zohledňovány v přístupu k přistěhovalcům. Výsledná zjištění ukazují, že pracovníkům městských úřadů často zůstává řada aspektů života přistěhovalců skryta. Přesto v rozhovorech zprostředkovaně poskytli vhled do jednotlivých oblastí sociální integrace imigrantů v českých městech, ve kterých identifikovali řadu problémů a bariér. Integrační opatření pro cizince jsou však v ČR zatím nerozvinutá, a to jak v rovině programové, tak v rovině institucionální. Studie zahrnuje faktory nerozvinutosti, příklady přístupů uplatňovaných v některých městech a doporučení pro rozvoj této oblasti lokální politiky.

Klíčová slova: přistěhovalci; sociální integrace; integrační politika; lokální politika

Abstract

The study focuses on integration strategies formulated and implemented by local governments in the Czech Republic. It is based on series of qualitative interviews with local governments' employees in 25 selected Czech towns and cities. It shows how municipalities perceive integration needs of immigrants and how those needs are being reflected in municipal strategies toward the immigrants. Results show that many aspects of the live of the immigrants are often hidden to the municipal employees. Nonetheless, the interviewees provided partial insight into different areas of social inclusion of immigrants and identified a number of problems and barriers within them. However, integration strategies are still underdeveloped in the Czech Republic, both program-wise and institutional-wise. The study presents factors of this underdevelopment; it shows examples of arrangements from several cities and submits recommendations for further development in this area of local policy.

Key words: immigrants; social integration; integration policy; local policy

Obsah

Úvod	7
1. Lokální vlády v procesu integrace přistěhovalců	9
1.1 Integrovační politiky.....	10
1.2 Role municipalit v oblasti integrační politiky.....	12
1.3 Lokální aktéři integrace cizinců a potřeba jejich koordinace.....	14
2. Metodický postup	16
2.1 Zaměření výzkumu a výzkumné otázky.....	16
2.2 Výzkumná metoda a postup	17
3. Analytická část	21
3.1 Postavení cizinců v lokalitách v ČR a jejich integrační potřeby	21
3.1.1 Strukturální integrace.....	22
3.1.2 Kulturní a interaktivní integrace	29
3.1.3 Bariéry integrace cizinců.....	32
3.2 Postoje pracovníků městských úřadů k integraci cizinců	33
3.3 Institucionální zabezpečení integrace cizinců na lokální úrovni.....	36
3.3.1 Institucionální struktura zabezpečení integrace cizinců v rámci městských úřadů.....	37
3.3.2 Lokální aktéři v procesu integrace cizinců	41
3.4 Strategie integrace cizinců na lokální úrovni	44
3.4.1 Integrace cizinců v koncepčních dokumentech municipalit	44
3.4.2 Integrovační opatření na lokální úrovni	45
4. Závěr	51
4.1 Městské úřady jako aktéři sociální integrace cizinců	51
4.2 Doporučení	52
Literatura	54
Přílohy	56
Příloha 1: Scénář rozhovoru.....	56
Příloha 2: Seznam dokumentů zahrnutých do analýzy	59
A/ Dokumenty jednotlivých městských úřadů	59
B/ Internetové stránky vybraných měst a webové stránky zmiňovaných organizací a projektů	59
C/ Doplnující a kontextové dokumenty	59
Příloha 3: Agenda integrace cizinců na lokální úrovni – přehled lokalit.....	60
Příloha 4: Nerealizované rozhovory a důvody odmítnutí účasti ve výzkumu.....	70
Příloha 5: Regionální rozložení nejpočetnějších skupin cizinců dle státní příslušnosti (k 31. 12. 2005)	72

Úvod

Do centra pozornosti evropských imigračních politik i výzkumných studií v této oblasti se v posledních letech stále více dostává otázka integrace cizinců¹, která představuje nástroj podpory pozitivních účinků migrace a současně prostředek prevence účinků negativních, jež se projevují jak ve vztahu k přistěhovalcům a jejich životním podmínkám, tak také ve vztahu k ekonomickému a sociálnímu rozvoji přijímajících společností. V oblasti sociální integrace na významu nabývají lokální integrační politiky, které se v evropských městech rozvíjejí v návaznosti na specifické charakteristiky místní přistěhovalcké populace (její velikosti a struktury), institucionální a společenské podmínky (například situace na trhu práce, postoje veřejnosti ad.) a v kontextu vytvořeném národním integračním přístupem a jeho filozofií.

Jednou ze základních charakteristik migrace je koncentrace cizinců v oblastech, které jim nabízejí ekonomické příležitosti, zejména pak ve větších městech. Rozvoj lokálních opatření je výrazem potřeby přizpůsobit integrační politiku místním podmínkám a zajistit její realizaci v prostředí, v němž dochází k reálným interakcím mezi přistěhovalci a přijímající společností. Tedy právě tam, kde se cizinci usazují, přicházejí do kontaktu s majoritou („místními“) a s klíčovými institucemi přijímající společnosti a kde se také nejvýrazněji projevují dopady přistěhovalectví.

Široké spektrum faktorů, které podmiňují vznik, rozvoj a charakteristiky lokálních integračních strategií, vede ke značné diverzifikaci uplatňovaných přístupů – neexistuje žádný evropský model lokální integrační politiky, který by prokázal svoji účinnost a z něhož by mohly vycházet země, které se staly cílem mezinárodních migrací ve větší míře teprve relativně nedávno². Mezi tyto země patří také Česká republika, která na nárůst imigračních toků po roce 1990 reagovala nejprve v oblasti imigrační politiky a teprve v posledním desetiletí ji doprovází také snahou o rozvoj integračních opatření. Úspěšná sociální integrace přistěhovalců předpokládá vytvoření vhodné kombinace opatření na národní a lokální úrovni³ a také dostatečná politická vůle. Vytvořený vládní model koncepce integrace cizinců v ČR sice reflektuje potřebu zainteresovat na realizaci integrační politiky také regionální a lokální vlády, dosud však k tomu nebyly vytvořeny vhodné mechanismy. Municipality se tak otevírají možnosti navrhnout vlastní přístupy, ovšem za situace, kdy integrace cizinců často není významným tématem a municipality nejsou vybaveny pro řešení tohoto problému ani personálně. I v českých podmínkách se přitom projevuje trend koncentrace cizinců – zejména v hlavním městě Praze, v Brně a ve větších městech ve středních a západních Čechách – a můžeme předpokládat existenci a perspektivně i zvyšování potřeby účinných integračních opatření právě v těchto lokalitách.

Předkládanou výzkumnou studii zaměřujeme na exploraci lokálních strategií integrace cizinců v České republice, zejména přístupů městských úřadů a jejich celkové role v procesu integrace cizinců. Naším cílem je otevřít diskusi o lokální dimenzi sociální integrace cizinců v ČR, zmapovat její aktuální stav a poukázat na možnosti dalšího rozvoje lokálních strategií. Na předloženou studii, která se věnuje poměrně úzce roli městských úřadů a lokálnímu kontextu integrace, navážeme

¹ V předložené studii nezohledňujeme terminologický rozdíl mezi „cizinci“ a „přistěhovalci“. Vycházíme ze skutečnosti, že ani oficiální dokumenty (např. Koncepce integrace cizinců) nejsou v tomto směru důsledné a v praxi pracovníků městských úřadů (resp. magistrátů) tento rozdíl nemusí být reflektován.

² viz např. Eurofound (2007), Drbohlav (2005)

³ OECD (2006)

Úvod

v dalších letech komplexněji zaměřenými případovými studii ve vybraných lokalitách.

1. Lokální vlády v procesu integrace přistěhovalců

Česká republika již řadu let pocítuje nárůst přistěhovalectví a navíc postupně připouští potřebu zahraniční pracovní síly v návaznosti na demografický a ekonomický vývoj. Při současném působení dalších výrazných migračních faktorů tak lze očekávat další zvyšování zastoupení přistěhovalců na populaci v ČR. Jejich příchod znamená pro hostitelskou společnost i pro přistěhovalce samotné velkou příležitost stejně jako velké riziko. Klíč k využití pozitivního potenciálu migrace a k prevenci sociálních problémů, které s ní mohou být spojeny, představuje úspěšná sociální integrace přistěhovalců do života hostitelské společnosti. Jedná se o proces včlenění do již existujícího společenského celku, který má vytvořenou strukturu, vykazuje určitou míru koherence a chování jeho členů se řídí stanovenými pravidly⁴. To klade značné nároky na přistěhovalce, zejména na jejich schopnost osvojit si kompetence přijímající společnosti, participovat ve společenských institucích a navázat nové sociální vztahy. Úspěšná integrace je však současně podmíněna přístupem přijímající společnosti a podmínkami, které vytváří pro přijetí nových členů a pro jejich začlenění. Evropské země v současné době připouštějí, že integrace představuje *dynamický, obousměrný proces vzájemného přizpůsobování všech přistěhovalců a obyvatel členských států*⁵, který zasahuje do všech sfér společenského života. Za klíčové jsou považovány zejména participace na pracovním trhu, vzdělání a rozvoj jazykových schopností, dále pak oblast bydlení, přístup ke zdravotním a sociálním službám a začlenění v sociálním a kulturním prostředí⁶. Esser⁷ pak rozlišuje čtyři dimenze sociální integrace cizinců:

- Strukturální dimenzi, která představuje získání práv a přístup ke klíčovým společenským institucím (trh práce, instituce sociálního státu, zdravotní péče, občanství).
- Kulturní dimenzi, která zahrnuje získání klíčových kompetencí přijímající společnosti. Jedná se o kognitivní, behaviorální a postojovou změnu přistěhovalců. Tzv. ‚akulturace‘ ovšem nutně neznamená potlačení kultury a kompetencí ze země původu.
- Interaktivní dimenzi, jež znamená přijetí a začlenění přistěhovalců do primárních vztahů a sociálních sítí přijímající společnosti.
- Identifikační dimenzi, která představuje subjektivní aspekt integrace. Je charakterizována pocitem sounáležitosti přistěhovalce s přijímající společností a jeho identifikací se sociálními skupinami, zejména etnickými, lokálními a/nebo národními.

Nejen nároky na přizpůsobení, ale také účinky integračního procesu se projevují na straně přistěhovalců i na straně hostitelské společnosti. Sociální integrace se pozitivně promítá do kvality života přistěhovalců i příslušníků majority a přispívá k zachování sociální soudržnosti ve společnosti. Naopak její selhání představuje riziko sociálního vyloučení přistěhovalců, tlaku na sociální systémy hostitelské společnosti, radikalizace a ohrožení sociálního smíru. Uznání významu integrace přistěhovalců vede

⁴ Uherek, 2003a

⁵ Evropská komise, 2005

⁶ viz např. Evropská komise, 2005

⁷ In: Bosswick, Heckman, 2006

v rozvinutých zemích, které jsou cílem migračních toků, důraz na rozvoj efektivních integračních politik.

1.1 Integrační politiky

Integrační politiky představují soubor opatření, která směřují k podpoře procesu sociální integrace přistěhovalců, tedy k jejich *začlenění a přijetí do klíčových institucí, vztahů a pozic hostitelské společnosti*⁸. S ohledem na komplexnost procesu integrace je integrační politika nutně multidimenzionálního charakteru a zahrnuje opatření v řadě oblastí. Bosswick a Heckman (2006) rozlišují čtyři dimenze integračních politik, které se vztahují k jednotlivým dimenzím sociální integrace cizinců – strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační.

Strukturální integrační politiky směřují zejména k začlenění přistěhovalců do klíčových sociálních institucí jako je vzdělávání, trh práce, sociální zabezpečení ad. Zahrnují tedy opatření zaměřená na trh práce, etnické podnikání, vzdělávání, bydlení, naturalizaci (tedy nabývání občanství), a také na podporu občanské a politické participace přistěhovalců. Mezi opatření **kulturní** integrační politiky patří například podpora jazykového vzdělávání, sportovních a kulturních aktivit přistěhovalců. Integrace cizinců do přijímající společnosti nezbytně zahrnuje také oblast vzájemných vztahů a kontaktů s občany přijímajícího státu. **Interaktivní** integrační politika směřuje zejména k vytvoření podmínek pro začlenění přistěhovalců do sociálních sítí ve společnosti. Může mít podobu zajištění integrovaného vzdělávání či zamezování prostorové koncentrace a segregace přistěhovalců. V subjektivní rovině vyjadřuje integrace pocit sounáležitosti a vnitřní identifikace přistěhovalce s přijímající společností. Také **identifikační** dimenzi sociální integrace mohou podporovat integrační opatření, například prostřednictvím politiky uznání organizací přistěhovalců či vytvářením kultury přijetí cizinců.

⁸ Bosswick, Heckmann, 2006

Tabulka č. 1 **Dimenze integrační politiky**

dimenze sociální integrace	dimenze integrační politiky	nástroje / opatření
zařazení („placement“)	strukturální	<ul style="list-style-type: none"> • APZ • podpora etnického podnikání (zakládání i rozvoj) • podpora vzdělávání dětí a mládeže (rovné příležitosti, podpora odborného vzdělávání) • podpora vzdělávání dospělých • bytová politika – zamezovat koncentraci, prostorové a sociální segregaci přistěhovalců, zajistit dobrou prostorovou dostupnost, boj proti nízké kvalitě bydlení a úpadku městského prostoru • podpora občanské a politické participace • podpora přijatelných pracovních podmínek • potírání neformálního trhu práce
akulturace	kulturní	<ul style="list-style-type: none"> • jazykové kurzy • „Integrační kurzy“ – seznámení s kulturou a charakteristikami hostitelské společnosti • podpora kultury přistěhovalců • vyjednávání pro náboženskou praxi • podpora sportovních aktivit
interakce	interaktivní	<ul style="list-style-type: none"> • vzdělávací politika – zajištění integrovaného (smíšeného) vzdělávání, prevence silné koncentrace přistěhovalců v určitých školách • bytová politika – zamezování koncentrace, prostorové a sociální segregace • podpora mezietnického a mezináboženského dialogu • vytvoření institucí pro mediaci a řešení konfliktů • zajištění rovného přístupu ke sportovním a kulturním akcím
identifikace	identifikační	<ul style="list-style-type: none"> • multikulturní politika • politika uznání organizací přistěhovalců • podpora kultury naturalizace včetně ceremonií udělování občanství apod.

Sociální integrace přistěhovalců může být realizována nejen prostřednictvím specifických programů a opatření směřujících přímo k přistěhovalcům a jejich rodinám, ale také nepřímo prostřednictvím obecněji cílených schémat. V druhém případě může mít integrační strategie charakter mainstreamingu, tedy zohledňování potřeb přistěhovalců v rámci celého spektra lokálních politik. Oba tyto přístupy mohou být z hlediska sociální integrace přínosem, současně však jsou spojeny také s určitými riziky. Uplatňování mainstreamingu zaručuje široké spektrum dlouhodobě poskytovaných služeb a také snižuje nároky na koordinaci. Jeho nevýhodou je ovšem nižší flexibilita opatření a také omezený sklon k inovacím⁹.

V praxi integrační politiky zpravidla představují kombinaci opatření směřujících do různých dimenzí integrace a zahrnují jak cílené, tak i všeobecně zaměřené programy. Jejich výslednou podobu mimo jiné do značné míry ovlivňuje přístup tvůrců politik k přistěhovalcům a k cílům integračního procesu. Z tohoto hlediska jsou v odborné literatuře rozlišovány tři typy národních přístupů k migraci: exkluzivistická (tzv. „guestworker“ přístup založený na předpokladu dočasnosti pracovní migrace), asimilační a multikulturní¹⁰. Podle Alexandra¹¹ obdobný mechanismus funguje také na lokální úrovni, kde se postoje a motivy tvůrců lokálních politik promítají do přístupu municipalit k integraci cizinců a výrazně ovlivňují charakteristiky lokálních integračních

⁹ OECD, 2006

¹⁰ srovnej např. Burjanek, Rabušic, 2003, Baršová, Barša, 2005, Carrera, 2005, Schierup et al., 2006 ad.

¹¹ Alexander, 2007

politik. Z tohoto hlediska pak Alexander vymezuje čtyři typy lokálních integračních politik, které mohou současně představovat různé vývojové fáze strategií municipalit v oblasti integrace cizinců.

- V první fázi mohou municipality ignorovat existenci potřeby integrace cizinců v dané lokalitě. Tento přístup je typický v prvních fázích přistěhovalectví a tam, kde je počet přistěhovalců nízký. Municipalities pak nevytvářejí lokální integrační politiku, což znamená přesunutí odpovědnosti v oblasti integrace na další aktéry v lokalitě, typicky na občanský sektor a vládní instituce. V takové situaci se ovšem mohou rozvinout neformální politiky uplatňované pracovníky municipalit, kteří se ve své činnosti setkávají s potřebami přistěhovalců. Alexander tento typ integračního přístupu označuje jako **„nepolitický“**.
- **Politika dočasných pracovníků** („guestworker“) vychází z předpokladu minimálních potřeb přistěhovalců. Municipalities považují svoji roli za okrajovou a odpovědnost v této oblasti připisují zejména zaměstnavatelům a národním vládám. Svoji aktivitu omezují na prevenci a krátkodobá řešení problémů a na uspokojování základních potřeb cizinců. Umožňují tedy přistěhovalcům přístup k vybraným základním sociálním službám, typicky však ignorují například oblast bydlení či neregulární migrace.
- **Asimilační politika** se zaměřuje na individuální integraci cizinců do přijímající společnosti při současném potlačení etnické dimenze. Stanovení potřeb i poskytované služby jsou vymezeny na základě univerzálních kritérií, která opomíjejí etnický původ. Dochází k ignoraci specifických potřeb i potenciálu vyplývajícího z odlišnosti přistěhovalců (s výjimkou jazykových kurzů). Opatření asimilačních politik podporují občanskou participaci. Současně se zaměřují na potlačení viditelných projevů odlišnosti cizinců (např. kulturních) a v rámci bytové politiky na omezení jejich prostorové koncentrace.
- **Pluralitní integrační politika** vychází stejně jako asimilační politika z předpokladu trvalého usazení přistěhovalců a rovněž nabízí širokou škálu opatření. Zaměřuje se však zejména na přijetí odlišnosti přistěhovalců, kterou pojímá jako pozitivní integrační faktor. Zahrnuje podporu kulturních a náboženských praktik cizinců, jejich organizací a etnického podnikání ad.; v rámci poskytovaných služeb pak prosazuje citlivost k jejich kulturním odlišnostem. Současně zaměřuje opatření na veřejnost s cílem podpořit přijetí cizinců. Etnická cílenost opatření je ovšem doprovázena opomíjením individuálních rozdílů mezi členy jednotlivých etnických skupin přistěhovalců.

1.2 Role municipalit v oblasti integrační politiky

Politika integrace cizinců představuje sociálněpolitickou oblast, kterou charakterizuje pluralita aktérů jak v rovině realizační, tak také v rovině policy-making. Formulace integračních strategií je v evropských zemích i nadále zejména v kompetencích národních států, v posledních letech se však značně rozvíjí integrační agenda také na nadnárodní úrovni (v rámci Evropské unie) a především na nižších úrovních veřejné správy (v regionech a lokalitách). Zatímco na evropské úrovni je vytvářen spíše obecný rámec a principy integrace, v lokálních podmínkách jsou formulovány konkrétní strategie a opatření zohledňující specifické lokální faktory a podmínky. Potřeby imigrantů stejně jako dopady jejich neúspěšné integrace se totiž nejnápadněji projevují právě ve městech, která jsou typickým cílem migračních toků. Přítomnost přistěhovalců se specifickými integračními potřebami a nutnost řešit

specifické problémy vedly lokální vlády k rozvinutí integračních strategií, které jsou často realističtější, flexibilnější a prozíravější než oficiální národní politiky. Rozvoj lokálních integračních politik mnohdy časově předcházeli vytvoření národních strategií^{12,13} nebo představoval reakci na jejich neúčinnost. V současné době je již v zemích západní Evropy řada kompetencí v oblasti integrace přistěhovalců přenesena na lokální vlády¹⁴. V evropských městech se tak rozvíjejí specifické lokální strategie integrace cizinců, které se navzájem často liší výrazněji než národní strategie¹⁵ vykazující zřetelný konvergenční trend¹⁶.

V České republice se integrační politika zatím rozvíjí zejména směrem „shora dolů“ s dominantní rolí ústřední vlády. Na centrální úrovni jsou vytvářeny koncepční materiály zaměřené na integraci cizinců (zejména Koncepce integrace cizinců) a toto téma je obsaženo také v dalších programových a koncepčních dokumentech (například v Národním lisabonském programu na roky 2005–2008). Na národní úrovni je pak zvláště rozpracována strategie integrace azylantů (státní integrační program), která zahrnuje incentivy začlenění azylantů v oblasti bydlení a jazykového vzdělávání. Jak však upozorňují Baršová a Barša¹⁷, česká integrační politika zůstává stále do značné míry úřední záležitostí a je jen málo otevřená veřejnému dialogu. Nedaří se jí také dostatečně zapojovat do tvorby a realizace integračních politik další aktéry, zejména pak orgány místní samosprávy (obecní a městské úřady). Pro úspěšnost národních integračních strategií a dosažení cíle plnohodnotného začlenění přistěhovalců do života v ČR je ovšem potřeba na tomto procesu dostatečně zainteresovat právě aktéry, kteří působí v bezprostředním okolí cizinců a přicházejí s nimi (ať už reálně či potenciálně) do přímého kontaktu. Participace lokálních vlád v procesu sociální integrace cizinců pak může mít různé podoby. Vedle implementace politiky definované na národní úrovni se těmto orgánům otevírají možnosti vytvářet opatření zohledňující lokální podmínky a potřeby přistěhovalců. Lokální vlády rovněž mohou ovlivňovat realizaci integrační politiky například prostřednictvím alokace grantových prostředků, vytváření partnerství s dalšími aktéry integrace cizinců atd. Jak upozorňují Bosswick a Heckmann¹⁸, municipality sice musejí implementovat direktivy EU, národní zákony a předpisy, ve všech těchto oblastech jim však zůstává prostor pro vlastní interpretaci.

Heckmann a Schnapper¹⁹ upozorňují, že při integraci přistěhovalců jsou do značné míry reprodukovány způsoby běžně uplatňované pro zabezpečení sociální soudržnosti, řešení konfliktů a ekonomických či sociálních problémů. Role lokálních vlád i dalších aktérů sociální integrace se tedy odvíjí od jejich pozice a institucionálního uspořádání v jednotlivých zemích. Silnou pozici proto mají lokální vlády a nevládní organizace spíše v zemích s tradicí decentralizovaného způsobu řízení, například v Itálii, Velké Británii či Španělsku. Naopak pro skandinávské země je typická orientace na poskytování necílených („mainstream“) služeb v rámci poměrně centralizovaného sociálního státu²⁰. V této perspektivě nelze ovšem očekávat významnou roli měst a

¹² Schierup et al., 2006

¹³ Například v SRN v průběhu 80. a 90. let organizace poskytující sociální služby a municipality na lokální úrovni realizovaly de facto reformu integrační politiky a integračního procesu („bottom-up“ proces), zatímco spolková vláda zcela postrádala vizi koherentní integrační politiky (Borkert, M. et al., 2007).

¹⁴ Alexander, 2007

¹⁵ op.cit.

¹⁶ srovnej např. Baršová, Barša, 2005

¹⁷ Baršová a Barša (2005:250)

¹⁸ Bosswick a Heckmann (2006:17)

¹⁹ Heckmann a Schnapper (2003, in: Froy, 2006)

²⁰ Froy, 2006

obcí v ČR v oblasti sociální integrace přistěhovalců. Lokální vlády v rámci přenesené působnosti zajišťují administrativu sociálních dávek, jejich aktivní samostatná role v sociální oblasti se však rozvíjí teprve relativně krátkou dobu²¹.

1.3 Lokální aktéři integrace cizinců a potřeba jejich koordinace

Lokální vlády mohou v procesu sociální integrace přistěhovalců sehrávat různou roli a jejich význam může variovat od stěžejní až po zcela marginální. Důraz, který kladou lokální vlády na integrační politiku, se projevuje nejen ve spektru, rozsahu a charakteru integračních opatření, ale také v organizační struktuře municipalit. Pokud město integrační politiku nevytváří nebo jí přisuzuje pouze nízkou prioritu, může administrativní struktura zcela chybět. Pokud je naopak na integraci přistěhovalců kladen v rámci lokální politiky určitý důraz, mohou být vytvořeny různé typy institucionálního zabezpečení integrace. Tato agenda může spadat do působnosti více oddělení nebo může být vytvořena samostatná pozice či dokonce specializované oddělení (odbor) zaměřený na integraci²². Každý typ uspořádání klade odlišné nároky na řízení a koordinaci v rámci městských úřadů a vytváří rozdílné předpoklady pro postavení lokálních vlád ve struktuře lokálních aktérů integrace.

Integrační politika je na lokální úrovni spoluvytvářena a realizována celou řadou aktérů. Potenciálně mezi ně můžeme zařadit vedle lokálních vlád (obecní a městské úřady, magistráty) také například regionální vlády (krajské úřady), nestátní neziskové organizace (NNO), odborové organizace, sociální podniky, zaměstnavatele, státní instituce (např. úřady práce), univerzity a odborné školy, spolky přistěhovalců, sportovní kluby, církevní a náboženské organizace ad. Integraci přistěhovalců mohou jednotliví aktéři ovlivňovat nejen prostřednictvím specificky cílených programů, ale také obecným přístupem a zahrnutím cizinců do programů zaměřených na jinak vymezené skupiny. Význam těchto aktérů se může v jednotlivých lokalitách značně odlišovat a také jejich aktivity směřují do různých sfér sociální integrace cizinců. To klade značné nároky na vzájemnou koordinaci a kooperaci pro dosažení co nejvyšší účinnosti a efektivity poskytovaných služeb. Jak upozorňuje studie OECD²³, komunikace mezi jednotlivými aktéry je často potlačena fragmentací této oblasti politiky, vysokým pracovním zatížením pracovníků, omezenými zdroji a způsobem financování (například NNO). Pro koordinaci a vzájemnou spolupráci relevantních aktérů je zpravidla potřebné vytvořit institucionalizovanou platformu, partnerství, která mimo jiné umožní výměnu informací a rozvoj vzájemného učení. Organizačně mohou vznik a fungování takové platformy zajišťovat například právě místní či regionální vlády. Ukazuje se nicméně, že samotná partnerství reálně přispívají jen v omezené míře ke spojení sil jednotlivých aktérů a k vytvoření integrovaného přístupu při řešení lokálních problémů²⁴. Vedle spolupráce s ostatními lokálními aktéry v procesu integrace cizinců je totiž neméně důležitá také spolupráce s vyššími úrovněmi veřejné správy, zejména komunikace s odpovědnými vládními orgány a zajištění dostatečných zdrojů pro realizaci integračních politik. Úspěšná integrační politika tedy vyžaduje jak horizontální koordinaci (mezi jednotlivými aktéry na různých

²¹ viz například zapojení obcí v procesu sociálního začleňování Rákoczyová (2007), podrobněji pak Rákoczyová, Trbola (2006)

²² Bosswick, Heckman, 2006

²³ OECD (2006)

²⁴ Giguere, 2006

úrovních veřejné správy), tak také koordinaci vertikální (mezi jednotlivými úrovněmi veřejné správy).

2. Metodický postup

2.1 Zaměření výzkumu a výzkumné otázky

Výzkumná studie se zaměřuje na identifikaci a porozumění lokálním strategiím integrace cizinců a zejména na úlohu, kterou v procesu integrace sehrávají městské úřady a magistráty. Cílem je ukázat **přístupy lokálních vlád k integraci cizinců** žijících ve vybraných městech v ČR. Zajímá nás jak integrace cizinců na lokální úrovni v rovině ‚agendy‘ sociální politiky (identifikace typu integrační politiky a jejího institucionálního zabezpečení), tak také její lokálně specifický kontext. Práce není zaměřena na analýzu podmínek, které pro integraci vytváří stát prostřednictvím legislativních, fiskálních a koncepčních opatření. Naší snahou je spíše určit, jaké integrační postupy jsou v takto nastaveném rámci uplatňovány lokálními vládami, a to jak v rovině deklaratorní (koncepční, programové), tak v rovině realizační.

Tabulka č. 2 **Výzkumné otázky**

zkoumaná oblast	výzkumné otázky
postoje pracovníků městských úřadů k integraci cizinců	Jak pracovníci městských úřadů vnímají postavení a potřeby cizinců v jejich městě? Jaký přístup mají pracovníci městských úřadů k začlenění cizinců do života české společnosti?
institucionální zabezpečení integrace	Jak je institucionálně zabezpečena integrace cizinců v rámci organizačních struktur městských úřadů? Které instituce se podílejí na integraci cizinců v lokalitě a jak spolupracují s městskými úřady? Jaká je role městských úřadů při integraci cizinců na lokální úrovni?
typ integrační politiky	Které typy integrační politiky jsou realizovány na lokální úrovni? Které formy sociální integrace jsou podporovány integračními opatřeními městských úřadů?

Ve výzkumu soustředíme pozornost na politiku integrace cizinců na lokální úrovni, který doplňujeme o percepce sociální integrace přistěhovalců v lokalitě pracovníky městských úřadů.

V oblasti **integrace cizinců na lokální úrovni** se zaměřujeme na identifikaci různých dimenzí sociální integrace a na problémy a bariéry, se kterými se cizinci v tomto procesu potýkají. Vycházíme přitom z typologie Essera (2000, in: Bosswick, Heckman, 2006), která charakterizuje čtyři dimenze sociální integrace: strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační (viz výše).

V oblasti politiky integrace cizinců na lokální úrovni se zabýváme dvěma tématy, a to otázkou institucionálního zabezpečení integrace cizinců a otázkou identifikace typu lokálních integračních strategií uplatňovaných v ČR.

Stanovení **typu integrační politiky** zahrnuje identifikaci dvou charakteristik. Jedná se (1) o určení dimenzí politiky integrace cizinců a (2) o vyhodnocení cílenosti integračních politik na cizince.

Dimenze integrační politiky stanovujeme na základě typologie Bosswicka a Heckmana (2006). Dimenze integrační politiky jsou v ní odvozeny od dimenzí integrace cizinců a lze je identifikovat na základě jednotlivých integračních opatření v lokalitě (viz tabulka č. 1). Politiku pak můžeme charakterizovat z hlediska jejího zaměření na určité dimenze integrace a také z hlediska její komplexnosti.

Na základě cílenosti pak rozlišujeme politiky:

- všeobecné, které jsou zaměřeny všeobecně na integraci a směřují především k příslušníkům majority, a
- specifické, cílené na integraci cizinců.

Identifikaci typu integrační politiky uplatňované na lokální úrovni v ČR doplňujeme také o určení postojů respondentů (tedy realizátorů této politiky). Zaměřujeme se zejména na to, zda lze jejich postoje charakterizovat jako asimilační, multikulturní či exkluzivistické. Vycházíme přitom z předpokladu, že postoje těchto pracovníků mohou výrazně ovlivnit implementaci integračních politik a jejich úspěšnost.

V oblasti **institucionálního zabezpečení integrace** se zabýváme zejména určením jednotky v rámci organizační struktury městských úřadů, která je odpovědná na úseku agendy integrace cizinců. Mimo to se také snažíme identifikovat instituce, které představují hlavní aktéry integračního procesu v lokalitě, a jejich spolupráci s městským úřadem (resp. magistrátem).

2.2 Výzkumná metoda a postup

Pro výzkum jsme zvolili **kvalitativní metodu**, a to zejména s ohledem na neprobádanost oblasti integračních politik v ČR. Strategie integrace cizinců představuje v České republice relativně nový směr sociální politiky, který se rozvíjí zejména v souvislosti se zvyšováním imigračních toků a rozvojem role Evropské unie v této oblasti. Na národní úrovni dochází k vytváření koncepčního přístupu zejména po roce 2000, kdy je formulována a rozvíjena koncepce integrace cizinců a koncepce integrace azylantů, jejíž základy byly položeny již v průběhu devadesátých let. Vládní Koncepce integrace cizinců ovšem není pro samosprávné orgány na úrovni krajů a měst závazná a ke spolupráci mezi vládou a municipalitami dochází především na neformální úrovni (Koncepce, 2007:13). Strategie jednotlivých měst v ČR k integraci cizinců zatím nebyly blíže prozkoumány a představují tak oblast, která otevírá řadu nezodpovězených otázek. Námi položená výzkumná otázka je jednou z nich, a proto považujeme k jejímu zodpovězení za nejvhodnější kvalitativní metodu, která směřuje k porozumění přístupu městských úřadů k integraci cizinců v jednotlivých lokalitách. Zvolený přístup má tedy především explorativní charakter, avšak opírá se o analytický rámec vytvořený na základě odborné literatury.

Výzkum je založen na **technice polostrukturovaných rozhovorů** s pracovníky městských úřadů/magistrátů, do jejichž kompetence spadá integrace cizinců. Při výběru respondentů jsme byli vedeni snahou oslovit pracovníky, kteří jsou s lokálními politikami integrace cizinců nejlépe obeznámeni. Tito lidé podle našich předpokladů docházejí do kontaktu s cílovou populací politiky (migranty), což potenciálně zvyšuje jejich vhléd do života cizinců. Zvolený přístup má ovšem také omezení, která spočívají zejména ve skutečnosti, že takto zvolení respondenti představují realizátory, nikoliv však tvůrce politik (tj. politickou reprezentaci municipality). Jejich poznatky o procesu tvorby politiky a faktorech, které jej ovlivňují, jsou pak pouze zprostředkované a někdy jim mohou zůstat do určité míry skryty. Schéma rozhovoru viz příloha 1. Jako doplňující techniku jsme pak použili **analýzu dokumentů**. Jednalo se zejména o dokumenty, které nám byly respondenty předkládány jako relevantní (komunitní plány, zápisy z jednání komisí a výborů ad.), legislativní dokumenty významné v oblasti integrace a mající návaznost na aktivity městských úřadů v oblasti integrace cizinců, případně další dokumenty (seznam

2. Metodický postup

dokumentů viz příloha 2) a webové stránky. Analýza těchto dokumentů spočívala ve vyhledávání deskriptivních dat, zejména věcných informací: (a) o existenci a činnosti specializovaných orgánů zaměřených na integraci přistěhovalců na lokální úrovni a (b) o opatřeních na podporu této integrace. Studium dokumentů také sloužilo jako nástroj triangulace dat, tedy k ověřování validity výpovědí respondentů.

Tvorba výzkumného vzorku probíhala ve dvou stupních. V první fázi výběru byla do výzkumu zařazena města, ve kterých považujeme otázku integrace cizinců do života společnosti za významnou na základě dostupných statistických dat. Jedná se o města, ve kterých jsou cizinci významně zastoupení (ať už absolutně nebo relativně) a/nebo ve kterých se cizinci usazují. Použita byla tři kritéria výběru:

1. absolutní počet cizinců – nad 2 tisíce
2. podíl cizinců na celkové populaci – nad 3 %
3. podíl cizinců s trvalým pobytem na celkovém počtu cizinců – nad 60 %

Z důvodu dostupnosti sloužila k výběru data vztahující se k územním jednotkám na úrovni okresů (ČSÚ, VÚPSV). To jsme považovali za přijatelné s ohledem na tendenci cizinců usazovat se ve městech (Uherek, 2003, Drbohlav, 2005 ad.). Tento předpoklad se zpravidla potvrdil; v několika případech se nicméně v rozhovorech projevilo zkreslení vzniklé tímto postupem, například v případech existence některého ze středisek pro uprchlíky v okrese (např. Stráž pod Ralskem v okrese Česká Lípa) nebo při koncentraci určité národnostní skupiny v jiném než okresním městě (např. Krnov v okrese Bruntál). Na základě výše uvedených kritérií bylo vybráno 30 měst (viz tabulka č. 3).

Tabulka 3: **Vybraná města a hodnoty jednotlivých kritérií**

	počet cizinců (2006)	podíl cizinců na počtu obyvatel (% , 2005)	podíl cizinců s trvalým pobytem na celkovém počtu cizinců (% , 2006)
Praha	103 517	7,6	32,3
Brno-město	14 734	3,4	40,0
Ostrava-město	7 913	2,4	54,6
Mladá Boleslav	7 671	5,0	20,7
Karlovy Vary	7 634	5,9	71,5
Karviná	7 008	2,5	65,3
Cheb	6 674	6,5	73,1
Liberec	6 397	3,5	42,9
Plzeň	6 043	3,3	40,8
Litoměřice	5 346	3,2	24,4
Mělník	4 690	4,3	31,4
Ústí nad Labem	4 415	3,5	48,7
Teplice	4 408	3,1	69,2
Děčín	4 232	2,3	64,8
Beroun	2 631	3,0	37,8
Frýdek Místek	2 573	1,0	65,3
Tachov	2 534	4,6	57,7
Zlín	2 510	1,1	60,7
Český Krumlov	2 367	3,5	43,9
Česká Lípa	2 298	2,1	70,5
Sokolov	1 774	1,5	67,7
Hodonín	1 370	0,8	63,1
Nový Jičín	1 355	0,8	74,6
Domažlice	1 325	1,8	69,2
Jindřichův Hradec	1 277	1,4	65,1
Opava	1 050	0,5	79,3
Prachatice	999	1,9	73,4
Kroměříž	875	0,7	65,1
Jeseník	781	1,3	79,0
Bruntál	702	0,7	81,3

U pěti oslovených městských úřadů byla naše žádost o rozhovor zcela zamítnuta (Mladá Boleslav, Teplice, Tachov, Děčín, Ústí nad Labem), a to zejména z důvodu naprosté absence agendy integrace cizinců. Poznatky zjištěné na základě opakované telefonické kontaktáže a odůvodnění odmítnutí jsou shrnuty v příloze č. 4.

Ve druhé fázi výběru jsme se snažili na webových stránkách městských úřadů identifikovat v organizační struktuře pracovníky, do jejichž pracovní náplně spadá agenda integrace cizinců. Obraceli jsme se proto telefonicky na vedoucí sociálních odborů, kteří se v některých případech sami k této agendě přihlásili nebo nás odkázali na některého ze svých kolegů (typicky na jiného pracovníka sociálního odboru, popř. pracovníka jiného odboru, součástí jehož pracovní agendy byla alespoň částečně problematika integrace cizinců). Již v těchto fázích výzkumu bylo zřejmé, že kompetentního pracovníka je často obtížné identifikovat a při prvním kontaktu jsme byli často upozorněni, že ten který městský úřad se integrací cizinců vůbec nezabývá.

2. Metodický postup

Tímto způsobem se nám podařilo vytvořit síť 39 respondentů, kteří se ve výše uvedených 25 vybraných městech zabývají otázkami integrace cizinců na lokální úrovni. V naprosté většině případů byli našimi respondenty vedoucí sociálních odborů, popř. odborů příbuzných (88 %). Jednalo se většinou o pracovníky s vysokoškolským vzděláním (procentuální zastoupení žen a mužů v těchto pozicích bylo vyrovnané), kteří se povětšinou setkávali s problematikou integrace cizinců v základních oblastech sociální a komunální politiky, ne však v oblastech specializovaných. Prakticky všichni tito pracovníci se v rámci svých agend setkali s řešením konkrétních sociálních situací, v nichž se nacházeli přistěhovalci. Je ovšem důležité zdůraznit, že se v rámci svých agend málokterý z těchto respondentů setkal s komplexním řešením určité sociální situace klienta migranta. V některých lokalitách se nám podařilo navázat spolupráci přímo s pracovníky specializovanými na danou problematiku²⁵, v jedné z oslovených lokalit jsme naopak byli odkázáni na pracovníky jiných než sociálních odborů (odbor kultury). Ve dvou třetinách případů byl rozhovor veden jen s jedním respondentem (většinou vedoucím sociálního odboru). V ostatních případech se rozhovoru účastnili buď dva respondenti (většinou pracovníci sociálního odboru) nebo další pracovníci úřadů, kteří byli přizváni osloveným respondentem, popř. pracovníci, kteří se přímo danou problematikou zabývají nebo tvoří alespoň část jejich agendy²⁶.

²⁵ Tajemník Komise pro otázky integrace cizinců, specialista národnostních menšin, vedoucí oddělení prevence a sociálních věcí.

²⁶ Jednalo se například o kurátora pro národnostní menšiny, koordinátora komunitního plánování, vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí a zástupce Komise pro národnostní menšiny. V některých městech na rozhovoru participovali také referenti komunitního plánování nebo pracovníci oddělení spolupráce a strategického rozvoje. K dalším respondentům výzkumu patřili předseda Výboru pro národnostní menšiny, romský poradce a sportovní referent z odboru školství a sociální pracovník pro osoby nepříznivě, národnostní menšiny a manažer prevence kriminality, dále pak zástupce Diecézní charity a migrační asistent.

3. Analytická část

V analýze se postupně zaměřujeme na jednotlivé výzkumné oblasti. Nejprve věnujeme pozornost tomu, jak respondenti vnímají postavení cizinců v lokalitách, zejména pak úroveň jejich sociální integrace a integrační potřeby. Následně se zaměřujeme na pojetí procesu integrace cizinců pracovníky městských úřadů – k jakému cíli by měl podle nich tento proces směřovat a které oblasti považují pro sociální integraci cizinců za klíčové. Další dvě části jsou věnovány analýze institucionálního zabezpečení integrace cizinců na lokální úrovni a identifikaci integračních politik a strategií městských úřadů. V následujícím textu prezentujeme výstupy kvalitativní analýzy prostředí lokálních strategií integrace cizinců v ČR; stručný přehled zjištění za jednotlivé lokality je uveden v příloze č. 3.

3.1 Postavení cizinců v lokalitách v ČR a jejich integrační potřeby

Ve všech zkoumaných lokalitách tvoří přistěhovalci, ať již dlouhodobě usazení nebo dočasní, přirozenou součást společnosti. Statisticky nejpočetnější skupiny, kterými jsou v ČR Ukrajinci, Slováci a Vietnamci, se vyskytují napříč lokalitami po celém území České republiky²⁷. V pohraničních oblastech jsou významněji reprezentovány také další národnostní skupiny s původem v sousedních státech (Němci, Poláci); v západních okresech ČR je pak zvýšená koncentrace osob z ruský mluvících zemí (Rusové, Bělorusové, Arméni, Moldavané, Gruzínci i Ukrajinci). V průmyslových lokalitách se častěji vyskytují cizinci reprezentující zahraniční investory (např. Korejci a Indové na severu Moravy, Japonci na Plzeňsku) a lidé ze zemí s levnou pracovní silou obsazující nízkopracovní zaměstnání v podnicích (např. mongolské šičky obuvi na Zlínsku). Velká města se vyznačují největší různorodostí přistěhovalců; častěji jsou v nich zmiňováni jak lidé z rozvinutých západních zemí, tak také ze zemí vzdálenějších (Afriky, Blízkého východu). Pracovníci městských úřadů a magistrátů rovněž identifikují jako přistěhovalce krajany navrátilí se v rámci státních programů (např. kazašské nebo volyňské Čechy) a azylanty z nejrůznějších zemí a jejich rodiny. Jedná se sice o málo početné skupiny, na jejichž integraci se ovšem města přímo podílela či podílejí. Některé vzdálené a nepočetné národnosti byly zmíněny také v souvislosti s azylovými zařízeními, která jsou v blízkosti některých ze zkoumaných měst (např. Stráž pod Ralskem na Českolipsku, Předlice u Litoměřic nebo Vyšší Lhoty na Frýdeckomístecku). Jejich existence se však zpravidla ve zkoumaných městech příliš neprojevuje.

Přestože jsou pracovníci městských úřadů obeznámeni s přítomností přistěhovalců v lokalitě, povědomí o jejich životních podmínkách, problémech a potřebách je často poměrně omezené a nepřekračuje poznatky odpozorované z běžného života²⁸. Nezřídka byl tento deficit respondenty reflektován a zdůvodňován především uzavřeností komunit přistěhovalců, jejich nezájmem o spolupráci s městským úřadem, případně nízkou početností a u některých národností také jejich integrovaností do života majoritní populace. V následující kapitole věnujeme pozornost

²⁷ Pro informaci o regionálním rozložení nejpočetnějších skupin imigrantů v ČR viz příloha 4.

²⁸ Poznatky se často opírají o běžné pozorování, pouze výjimečně byly podloženy hlubšími kontakty s přistěhovalci (např. Liberec) nebo dokonce zpracovanou studií (Plzeň). V některých případech se respondenti na rozhovor připravili konzultacemi se svými kolegy z úřadu, nahlédli do statistik apod.

obrazu, který mají pracovníci městských úřadů, o životě cizinců a jejich integraci do života české společnosti. Tento obraz je primárně výpovědí o vnímání cizinců a postojích respondentů vůči nim; jeho rámec je vymezen okruhem poznatků dotazovaných a jejich interpretacemi. Druhotně, spíše v hrubších obrysech, pak přináší také poznatky o integraci cizinců v ČR.

3.1.1 Strukturální integrace

Trh práce

Přistěhovalci jsou obecně vnímáni jako ekonomicky aktivní osoby, které nežadají o sociální dávky a nejsou evidovány v registru úřadů práce jako nezaměstnaní²⁹. Pokud se takové případy vyskytnou, jedná se o osoby, které se v ČR dlouhodobě usadily, založily rodinu a následně se dostaly do obtížné situace. Výjimku představují Romové migrující ze Slovenska, kteří jsou naopak typicky vnímáni jako klienti sociálních odborů městských úřadů a jsou tak do určité míry stavěni do protikladu k ostatním cizincům. Přistěhovalci ze **Slovenska** pak tvoří čtyři skupiny s výrazně odlišnou pozicí ve společnosti a různým stupněm integrace. Vedle již zmíněných slovenských Romů, kteří v ČR rozšiřují řady sociálně vyloučených (1), se jedná také o manuální pracovníky obsazující nízkokvalifikované pozice v dolech, na stavbách apod. (2), vysoce kvalifikované pracovníky ve zdravotnictví a farmacii (lékaři, zdravotní sestry, lékárníci) (3) a „integrované“ Slováky, kteří u nás mají rodinné vazby, žijí zde řadu let a jejichž ekonomické aktivity se prakticky neliší od aktivit domácí populace (4). Takto diferencovaný pohled však respondenti vůči jiným národnostem žijícím v ČR nebyli schopni uplatnit a zpravidla zobecňovali ekonomické aktivity na celou komunitu.

Respondenti obecně věnovali největší pozornost **Vietnamcům**, nejpočetnější a často také „nejviditelnější“ dlouhodobě usazené skupině přistěhovalců, která se tradičně uplatňuje v oblasti obchodu se spotřebním zbožím. Vietnamci jsou typičtí živnostníci³⁰, kteří jsou považováni za velmi podnikavé až „ekonomicky dravé“, schopné pružně využít příležitostí na českém trhu. Tato schopnost společně s pracovitostí stojí podle respondentů za vzestupnou mobilitou vietnamských živnostníků, která se projevuje přesunem z tržnic do kamenných obchodů často v lukrativních částech měst. Vietnamci rozšířili okruh činností a věnují se nyní také prodeji potravin, ovoce a zeleniny, pohostinství a v lázeňských oblastech i poskytování osobních služeb, jako je pedikúra či masáže (Karlovy Vary). Současně však respondenti v některých městech uváděli podnikavost Vietnamců jako potenciální zdroj sociálních problémů, když se zapojují také do zábavního průmyslu (jako vlastníci heren a kasin, např. Domažlice, Liberec) nebo do obchodu s drogami (Frýdek-Místek, Opava, Cheb).

„...ten přechod do kamenných obchodů zřejmě nezvládli všichni [Vietnamci], a tak se někteří právě upnuli k tomu, že obchodují v podstatě se vším, co je obchodovatelné. A jednou z těch věcí, co lze obchodovat, je droga.“ (Frýdek-Místek³¹)

²⁹ To je do značné míry podmíněno stávající legislativou, o které však respondenti zpravidla nemají povědomí. S reflexí legislativních omezení nároků cizinců na sociální dávky v ČR jsme se setkali pouze výjimečně; o omezeních registrace v seznamu nezaměstnaných na úřadech práce se nezmiňoval žádný z respondentů.

³⁰ Dle dat ČSÚ v roce 2006 tvořili živnostníci plných 97 % z celkového počtu ekonomicky aktivních Vietnamců v ČR.

³¹ Respondent v minulosti působil na Policii ČR a specializoval se na kriminalitu spojenou s drogami.

U respondentů se také často vyskytuje přesvědčení o prodeji nelegálního zboží a daňových únicích vietnamských prodejců, ačkoliv v mnoha případech sami upozorňují na faktickou nepodloženost svých tvrzení a/nebo na obdobnou tendenci u českých podnikatelů.

Podnikání rovněž představuje jednu z mála oblastí kontaktů dospělých příslušníků vietnamské komunity s českou populací a je obecně vnímáno jako pozitivní faktor interaktivní integrace (viz níže), ačkoliv celkově jsou Vietnamci považováni za vůbec nejuzavřenější komunitu přistěhovalců v ČR. V rámci podnikání totiž jednak vycházejí vstříc poptávce nižších vrstev po spotřebním zboží, což do určité míry vede k jejich přijetí ze strany části domácí populace, a jednak zaměstnávají české pracovníky, kteří mají obtíže s uplatněním na pracovním trhu. I zde je však jejich role vnímána na hranici zákonnosti:

„...to je snad jeden z mála problémů, který tady je, že ten vztah [mezi vietnamskými zaměstnavateli a českými zaměstnanci] je mnohdy i nelegální“.

Podobně je také ekonomická soběstačnost vietnamské komunity a existující solidarita mezi jejími členy vnímána jako faktor ekonomické integrace, neboť jsou schopni zaměstnat členy rodiny či nově příchozí krajany a navíc v ekonomické oblasti vzájemně spolupracují (*„...prostě asi se drží hesla: já dám vydělat tobě, ty dáš vydělat mně.“*)

Obecné povědomí mají respondenti také o ekonomických aktivitách **Ukrajinců**, kteří se uplatňují zejména v dělnických profesích; muži zejména ve stavebnictví, ženy pak ve výrobě, a to často i nelegálně. Právě v souvislosti s prací Ukrajinců respondenti nejčastěji zmiňovali významné problémy, s nimiž se mohou manuální pracovníci zahraničního původu v ČR potýkat. Zejména se jedná o závažné nedostatky v oblasti kvality pracovních míst - pracovních podmínek (porušování bezpečnostních předpisů a související riziko úrazů), nízkých mezd, špatných vztahů se zaměstnavateli. Dále také zmiňují špatné ubytovací podmínky a zneužívání ze strany existujících struktur působících uvnitř ukrajinské komunity (tzv. „klientů“). Celkově pak někteří respondenti hovoří o riziku vykořisťování nebo o porušování lidských práv. S kritickým hodnocením postavení Ukrajinců (případně cizinců-dělníků) a reflexí jejich znevýhodnění jsme se setkali asi u pětiny všech respondentů (Karlovy Vary, Litoměřice, Zlín, Brno).

„...ti lidé jsou nesmírně vydíraní, jak jsem se kolikrát přesvědčil, hrozným způsobem... to jsou prostě otroci; pracují, pak dostanou poloviční mzdy díky těm mafím a tak.“ (Litoměřice)

Výjimečně měli respondenti povědomí o vysoce kvalifikovaných ukrajinských pracovnících v lokalitě (primář, duchovní, překladatelé a učitelé na Českolipsku, farář na Liberecku).

Obecně lze říci, že respondenti nejčastěji spojují pracovní migraci s dělnickými profesemi, v nichž se uplatňují zejména lidé přicházející **ze zemí na východ od ČR**. Vedle již zmíněných Ukrajinců byli takto charakterizováni pracovníci ze Slovenska (Karviná, Český Krumlov, Mělník, Zlín, Opava), Polska (Karviná, Český Krumlov, Jeseník), Rumunska (Plzeň), zemí bývalého Sovětského svazu³² (Mělník, Domažlice) a Mongolska (Zlín). Další významnou oblastí, v níž se rovněž uplatňují cizinci zejména z východních zemí včetně Dálného východu, je pohostinství. Podle respondentů řada

³² Rusové jsou zpravidla zařazováni obecně mezi „osoby z východních zemí“, „osoby ze zemí bývalého Sovětského svazu“ nebo mezi „rusky hovořící cizince“ a jsou pak vnímáni spíše jako manuální pracovníci. Výjimku představují Karlovy Vary, kde byli charakterizováni jako bohatí investoři (zejména v oblasti nemovitostí), a v Praze pak jako podnikatelé.

cizinců z Východu působí rovněž v oblasti kulturní, a to ve středně velkých městech přímo jako umělci (bulharští divadelníci v Opavě, gruzínští a kazašští operní pěvci v Liberci) a v Praze pak také jako obchodníci (například ruští majitelé prodejních galerií). V západních Čechách (Cheb, Domažlice) respondenti navíc hovořili o ženách z východních zemí a z Polska, které se živí prostitucí. Kvalifikovaným přistěhovalcům věnovali respondenti pouze okrajovou pozornost – vedle zdravotnických pracovníků ze Slovenska (Liberec, Beroun, Frýdek-Místek, Karlovy Vary) byli častěji zmíněni pouze faráři z Polska a Ukrajiny a manažeři ze zemí Dálného východu (Indie, Jižní Koreje). Mezi kvalifikované pracovníky pak byli zařazováni také přistěhovalci **z vyspělých evropských zemí a ze zámoří**, které však respondenti zpravidla opomíjeli, přestože se vyskytují (často i v nezanedbatelných počtech) ve všech zkoumaných okresech. Pouze výjimečně byli zmíněni jako učitelé cizích jazyků (Angličané a Američané v Novém Jičíně a v Liberci) nebo vysoce postavení manažeři (obecně na Novojičínsku, Japonci na Plzeňsku). Výjimku tvoří Němci, kteří zejména v pohraničních oblastech tvoří poměrně významnou skupinu. Jejich ekonomické aktivity, pokud se odehrávají na území ČR, jsou spíše podnikatelského charakteru (Sokolov, Jeseník, Domažlice). Část Němců žije v ČR a za prací dojíždí přes hranice do SRN (Domažlice). Respondenti navíc uváděli Němce jako jedinou skupinu cizinců, kteří u nás ve výraznějším počtu užívají starobního důchodu. Jejich tvrzení podporují také statistická data, podle kterých je mezi občany SRN pobývajícími v ČR výrazně vyšší podíl starších občanů³³.

Bydlení

Pracovníci městských úřadů a magistrátů, s nimiž jsme prováděli rozhovory, měli pouze omezené povědomí o podmínkách bydlení cizinců ve zkoumaných lokalitách; zpravidla byli schopni charakterizovat pouze vnější znaky bydlení. Cizinci jsou dle jejich názoru nejčastěji rozptýleni po městě, ubytováni v různých typech obydlí, podobně jako domácí populace. Přesto byli schopni identifikovat několik typů prostorové koncentrace cizinců:

(1) nejvýrazněji se projevuje **koncentrace dělníků z východních zemí v ubytovnách**, tedy na úrovni jednoho či několika objektů (Česká Lípa, Cheb, Mělník, Frýdek-Místek). Jedná se o komerční ubytovny, ve kterých žijí typicky muži migrující bez svých rodinných příslušníků. Zpravidla se nacházejí v okrajových částech města, ale v dosahu služeb i centra města. V některých lokalitách se jedná o využití ubytoven dřívějších velkých průmyslových podniků, které mohou být situovány i v menších obcích. Respondenti se nevyjadřovali o konkrétních podmínkách života na ubytovnách; spíše zmiňovali špatné podmínky ubytování zahraničních dělníků z Ukrajiny (viz výše). Obsazenost ubytoven cizinci může mít také praktické důsledky pro práci respondentů:

„Oni bydlí hodně na ubytovnách. Já vím, že když potom sháníme pro naše lidi nějakou ubytovnu, tak mi řeknou, že to mají obsazené sezónními dělníky a podle mého jsou to z osmdesáti procent Ukrajinci...“ (Cheb)

(2) **propojení ekonomických aktivit a bydlení vietnamské komunity**. Vietnamci jsou vnímáni z hlediska bydlení jako rozptýlená populace s vyšším podílem rodin žijících na cenově dostupných sídlištích. Podle respondentů se v některých městech prostorová koncentrace ekonomických aktivit přelévá také do oblasti bydlení, když Vietnamci využívají svých prostor současně k podnikání i k bydlení (Domažlice,

³³ Ke konci roku 2005 bylo v ČR mezi cizinci s povolením k pobytu 5 % osob nad 60 let a 3,1 % nad 65 let; mezi občany SRN však byly podíly v obou věkových kategoriích cirka čtyřnásobně vyšší (21, 3 %, resp. 11,4 %). Zdroj dat ČSÚ: Cizinci v České republice za rok 2006 http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/kapitola/1414-06-za_rok_2006-0900

Kroměříž, Praha). Nejvýraznější rysy vietnamské enklávy identifikoval respondent v Praze:

„Když se ocitnete v Praze 4 – Libuši, Písnice, tak to už je taková hodně silná komunita, to už je takové malé vietnamské městečko, opravdu. ...Mají dokonce jednu základní školu na té Praze 4, kde je velmi vysoká koncentrace těch vietnamských žáků... měli i vlastní vietnamskou školku ...Oni tam mají ještě navíc sklady a tam právě fungují tak, že si vydávají z těch svých skladů to svoje zboží pro ty maloobchodníky...“. (Praha)

Charakter bydlení Vietnamců však může být respondentům do značné míry utajen, neboť respondenti poměrně jednotně hodnotí tuto komunitu jako uzavřenou a své povědomí o ní jako velmi povrchní. Tuto možnost dokresluje také zkušenost z Domažlic, kde jedna z respondentek uvedla (podobně jako ve většině ostatních měst) názor o rozptýlenosti vietnamské komunity po místních sídlištích, zatímco druhá zjistila při terénním šetření následující:

„...já jsem zaznamenala, že žijí přímo v těch obchodech, nad obchody, že tam mají byt. Jednou jsme tam dělali večerní šetření. Původně jsem si myslela, že tam bydlí pouze ten majitel s rodinou. A večer, když jsme přišli, tak jsem zjistila, že jsou tam spousty lidiček a oni vysvětlovali, že tam přespávají. Oni uvádějí, že tam bydlí čtyři a ve skutečnosti jich tam bydlí deset až dvanáct... Troufla bych si říct, že někteří přespávají přímo v těch obchodech, že si tam potom dají karimatku nějakou, lehnou si na to a jsou tam.“ (Domažlice)

(3) koncentrace **zámožných cizinců v lukrativních čtvrtích**, například v centru Prahy, v moderních čtvrtích Ostravy nebo v lázeňské části Karlových Varů.

Ke koncentraci cizinců může vést také rozhodnutí města o přidělení azylových bytů například v jednom domě, které může být dále posíleno následnou imigrací příbuzných azylanta. Tak tomu bylo například v případě uzbecké rodiny ve Vratislavicích nad Nisou (městský obvod v Liberci), jež po přistěhování příbuzných ze zahraničí v současné době čítá na 25 osob.

V souvislosti s bydlením a prostorovou koncentrací však celkově věnovali respondenti největší pozornost romské populaci, často opět s odkazem na slovenské Romy. Podobně jako v případě ekonomických aktivit, i v oblasti bydlení byli Romové stavěni do určitého protikladu k ostatním přistěhovalcům. Zatímco ostatní cizinci bydlí víceméně na obdobné úrovni jako česká majoritní populace a jsou v oblasti bydlení integrováni mezi české obyvatele (*„Bydlí v běžné zástavbě, v sídlišti tak, jak většina obyvatel tady.“*), Romové žijí často v segregovaných územních jednotkách (*„ghettech“*) s nízkým standardem bydlení a nízkou občanskou vybaveností. Příchod dalších Romů ze Slovenska pak tuto situaci ještě dále zhoršuje, např. zvyšuje přeplněnost bytů nebo sociální napětí mezi Romy.

„Kromě těch slovenských Romů, kteří přicházejí za svými příbuznými do – a to je hrozné – do těch ghett sociálních, tak nemůžeme [o prostorové koncentraci cizinců] hovořit.“ (Ostrava)

„Pokud se jedná o cizince, tedy slovenské Romy, tak ti využívají svých rodových vztahů a tam platí jakási solidarita a soudržnost, takže je jim poskytována střecha nad hlavou, pokud lze. Takže i v malých bytech se tísní desítky lidí... bytový fond je tam méně kvalitní... některé objekty jsou zdevastované a chátrají... je tam málo prostoru pro využití mládeže, vysoká koncentrace právě mladých lidí, Romů, ...enormní množství hracích automatů a různých míst, kde se provozuje hazard, spousta zastaváren a navíc je ta oblast co se týká čistoty a pořádku zanedbanější a zdevastovanější.“ (Brno)

O prostorovém vyloučení Romů se přitom zmínila více než třetina respondentů (Bruntál, Nový Jičín, Prachatice, Brno, Český Krumlov, Frýdek-Místek, Litoměřice, Ostrava). Důraz na bytovou situaci Romů může vyplývat ze skutečnosti, že značná část respondentů pracuje na sociálních odborech a je tedy s jejich situací náležitě obeznámena. Otázce sociálního vyloučení Romů je navíc v současné době věnována zvýšená pozornost; Romové představují také jednu z cílových skupin typicky zahrnutých do nově nastartovaného procesu komunitního plánování. Bydlení Romů, na rozdíl od bydlení cizinců, je považováno za sociální problém.

„Slovenští Romové nám dělají problémy, protože tady moc není pro ně prostor, aby někde mohli bydlet. Takže pak jsou přelidněné ty byty a město s tím má docela problémy.“ (Prachatice)

Vzdělávání

V oblasti vzdělávání cizinců je poměrně značný rozdíl v integraci dětí a dospělých. Děti, které na území České republiky pobývají, jsou začleněny do školní docházky společně s dětmi českými, což značně napomáhá jejich celkové integraci. Největší zkušenosti jsou v této oblasti s integrací **dětí cizinců**, tzv. druhé generace, a to zejména Vietnamců³⁴. Právě vietnamské děti byly uváděny jako příklad úspěšné integrace do vzdělávacího systému na všech jeho stupních. Děti vietnamských rodičů navštěvují předškolní zařízení, za standardní je považována jejich docházka do mateřských škol. Zájem je však také o jesle (Opava). Umísťování dětí do předškolních zařízení Vietnamci někdy nahrazují najímáním českých pečovatelek (Karlovy Vary, Domažlice, Sokolov). Cílem této strategie je raná socializace vietnamských dětí v českém prostředí, která napomáhá zejména jejich jazykové vybavenosti a připravenosti pro nástup do základních škol. Vzhledem k výborným studijním výsledkům pak tyto děti často pokračují ve studiu na středních školách, které jsou v jednotlivých lokalitách často považovány za prestižní, a některé již také na školách vysokých. Současně jsou vietnamské děti začleňovány i do volnočasových aktivit, kroužků, kde dále rozvíjejí svůj potenciál a prohlubují vazby s ostatními dětmi (Opava, Zlín, Cheb, Ostrava).

„Vzdělání, konkrétně u Vietnamců, je velkou hodnotou, takže ty děti se dobře učí, jsou šikovné, rychle se naučily česky. Spousta dětí tráví volný čas v některém kroužku nebo tak.“ (Zlín)

„Jsou aktivní i v mimoškolní činnosti... hrají fotbal, chodí na mažoretky. Takže dodržují i ty naše zvyky, třeba chodí do lidových tanců. Teď paradoxně vyhrála vietnamská dívka s českým chlapcem, kteří tancovali českou polku.“ (Cheb)

„Dnes ty signály ze škol jsou takové, že pokud je ve třídě vietnamské dítě, je to dítě, které tam vyniká“ (Sokolov)

Základem úspěšné integrace druhé generace Vietnamců je přitom podle respondentů přístup rodičů, kteří kladou vysoký důraz na vzdělávání jako prostředek k úspěchu svých dětí v dalším životě. K pozitivním faktorům dále řadí také jejich dobré ekonomické zázemí, které umožňuje přístup ke kvalitnímu vzdělávání. Na druhou stranu může velký důraz na integraci do českého prostředí vyvolávat mezigenerační problémy, když generace rodičů pozoruje jen slabou vazbu svých dětí k původní vlasti a jazyku. Ve snaze o zachování kulturní a národnostní identity svých dětí pak mohou ojediněle vznikat iniciativy na přizpůsobení vzdělávání, ať už se jedná o iniciativu vybudovat vlastní školu (Cheb) nebo zájem o výuku dětí ve vietnamštině (Liberec).

³⁴ Někdy však také byly zmiňovány děti rusky mluvících rodičů (z Ukrajiny, Běloruska) a děti ze smíšených manželství.

V Praze 4, která je vnímána jako zárodek etnické enklávy (viz výše), pak byla provozována vietnamská školka³⁵ a v jedné z místních základních škol také docházelo ke zvýšené koncentraci vietnamských dětí. Takové tendence jsou však v rámci ČR výjimkou.

Pracovníci městských úřadů zpravidla neměli specifické poznatky o vzdělávání dětí, které do ČR přijely až ve věku školní docházky a byly tedy vystaveny větším nárokům na zvládnutí integrace. Výjimečně byla reflektována potřeba doučování těchto dětí (Litoměřice) nebo individuálního přístupu ze strany učitelů (Ostrava). Celkově však respondenti hovořili spíše obecně o otevřenosti českého vzdělávacího systému. Děti dočasných vysoce kvalifikovaných migrantů mají možnost navštěvovat výuku v cizím jazyce (Ostrava) a management zahraničních firem navíc může na lokální úrovni vyvíjet iniciativy v oblasti výuky dětí:

„Jedna ze základních škol tu měla třídu, která byla více specializovaná právě na děti cizinců... management, který je japonský a který tu taky bydlí, měl opravdu obrovský zájem o to, aby jejich děti byly vyučovány jak v angličtině, tak i v jazyce českém. Takže to vím, že zrovna to měla tehdy na starosti tato jedna konkrétní škola.“ (Liberec)

Integrace dětí byla hodnocena respondenty všeobecně velmi pozitivně. Podobně jako i v jiných oblastech pak byli přistěhovalci kladeni do protikladu k romské komunitě, u které je vzdělávání – ať už se jedná o studijní prospěch, vztahy s českými spolužáky nebo docházku – považováno za značný problém. Na rozdíl od vietnamských rodin, dochází v romských rodinách k negativnímu mezigeneračnímu přenosu, což je dále podporováno všeobecnou nedůvěrou vůči Romům (nikoliv ovšem vůči Vietnamcům) ve společnosti.

Poněkud odlišně je vnímána situace ve **vzdělávání dospělých**, o kterém měli respondenti zpravidla pouze velmi omezené povědomí. Největší důraz kladli na jazykové vzdělávání. Podle převládajícího názoru se totiž cizincům často nedaří zvládnout český jazyk na dostatečné úrovni, a to ani po řadě let strávených v ČR³⁶. Tomu napovídají nejen praktické zkušenosti pracovníků městských úřadů ze své praxe (při jednání s klienty, nebo když děti chodí na úřad s rodiči, aby jim tlumočily) a z každodenního života, ale také vyjádření samotných cizinců a jejich požadavky na podporu jazykové přípravy ze strany města (Plzeň, Cheb). Zejména pro kvalifikované pracovníky je navíc k uplatnění na odpovídajícím pracovním místě nutné zvládnutí jazyka na velmi pokročilé úrovni

„...byl to vysokoškolsky vzdělaný člověk z oblasti lesního hospodářství, který měl nastoupit na odbor životního prostředí, ale sám do tří měsíců od toho odstoupil, protože v současné době je ten úředník funkce hodně papírová. Na a pokud ten pracovník to neuměl vyjádřit v písemné podobě, tak vlastně ta jazyková bariéra sehrála tuto roli.“ (Česká Lípa)

V řadě menších měst přitom respondenti deklarovali nízkou dostupnost kurzů češtiny pro cizince (Mělník, Hodonín, Kroměříž, Beroun ad.), zatímco ve větších městech se postupně nabídka kurzů rozšiřuje (Liberec, Brno, Praha, Litoměřice).

³⁵ Jednalo se o mateřskou školu s vietnamskými učitelkami, ve které se s dětmi komunikovalo ve vietnamštině. To však mělo, jak uvádí respondentka, negativní důsledky pro integraci dětí v české společnosti.

³⁶ Právě reflexe vlastních jazykových handicapů podle respondentů stojí za důrazem Vietnamců na důkladné osvojení češtiny jejich dětmi již v předškolním věku.

3. Analytická část

O potřebách jiného typu vzdělávání pro dospělé imigranty se pak respondenti nevyjadřovali a jejich případné pokrytí, stejně jako v případě jazykových kurzů, odkazovali do kompetencí úřadů práce a neziskových organizací (viz níže).

Politická participace a organizovanost cizinců

V České republice přiznává zákon volební právo (aktivní i pasivní) ve volbách do zastupitelstev měst a obcí pouze občanům ČR a těm cizím státním příslušníkům, kteří jsou na území obce či města hlášeni k trvalému pobytu a jimž současně právo volit přiznává mezinárodní smlouva³⁷. Vzhledem ke skutečnosti, že jedinou takovou smlouvou je Smlouva o přistoupení k Evropské unii, mohou se komunálních voleb účastnit pouze cizinci s trvalým pobytem, kteří pocházejí z členských zemí EU, a cizinci, kteří již nabyli českého státního občanství. Značná část cizinců, kteří jsou v ČR trvale usazení, tedy nemá možnost politické participace ani na lokální úrovni³⁸. S účastí ve volbách oprávněných voličů ze zemí EU pak jsou navíc spojeny další bariéry (například nutnost včasné registrace do seznamu voličů a v loňském roce také zřetelně nedostatečná informovanost cizinců o možnosti volit). Této skutečnosti si ovšem zaměstnanci městských úřadů a magistrátů zpravidla nebyli vědomi³⁹ a v některých případech z neúčasti ve volbách vinili samotné cizince a odkazem na jejich nezájem o účast na veřejném životě. Případnou změnu pak nespojovali s vývojem legislativy, ale spíše se změnami postojů cizinců (zejména pokud jde o druhou generaci Vietnamců).

„... i přes snahy prostě nabídnout jim [Vietnamcům] určitou spolupráci, aby se více angažovali ve veřejném životě, například třeba i se objevili na kandidátkách před volbami tady na radnici, ta jejich taktika nebo životní filozofie je taková, že víceméně se koncentrují k té ekonomické aktivitě v rámci té své komunity.“ (Bruntál)

Respondenti nejčastěji vyjadřovali absenci cizinců ve volených orgánech měst. Pokud se v zastupitelstvu vyskytovali, jednalo se spíše o zástupce národnostních menšin (Karviná).

V jednotlivých městech pak je, podle výpovědí respondentů, také poměrně málo **organizací cizinců**, které by vůči radnici hájily či prosazovaly jejich zájmy. Organizování jsou zejména příslušníci národnostních menšin, které jsou v ČR historicky usídlené a které mohou případně podporovat integraci také dalších, nově příchodících cizinců. Tyto organizace jsou dobře zavedené, a to zejména v pohraničních okresech a ve velkých městech. Jejich činnost se zaměřuje především na kulturní aktivity a udržování pospolitosti svých členů. Ve vztahu k městským úřadům pak vystupují nejčastěji v pozici žadatelů o dotaci, jejich členové také někdy participují ve výborech pro národnostní menšiny (viz níže). Jedná se zejména o Řeckou obec na severní Moravě (Bruntál – nejaktivnější v Krnově, Jeseník, Karviná, Opava), Svaz Němců a další sdružení Němců v příhraničních oblastech (Cheb, Karlovy Vary, Sokolov, Jeseník, Karviná, Opava), PZKO – sdružení Poláků (Frýdek-Místek, Opava, Karviná – zde zhruba 6 organizací sdružených v PZKO) a Obec Slováků (Karviná, Plzeň, Karlovy Vary). Vedle toho mají pracovníci městských úřadů kontakty s romskými organizacemi a sdruženími, jejichž činnost zahrnuje vedle kulturních aktivit také oblast sociální. Romové jsou zejména v oblasti severní Moravy nejaktivnější národnostní skupinou, která svou činnost vyvíjí v organizacích, jako jsou např. „Sdružení Moravsko-Slezské“,

³⁷ zákon č. 491/2001 Sb. v aktuálním znění

³⁸ V roce 2005 žilo na území trvale 68 tisíc osob ze zemí mimo EU. Z nich asi třetinu (23 tisíc) tvoří Vietnamci, kteří patří k národnostem s nízkým zájmem o nabytí českého státního občanství.

³⁹ Nejednali jsme s politickými reprezentanty měst, kteří by pravděpodobně byli se zákonem o volbách do zastupitelstev obcí lépe seznámeni.

„Demokratická aliance Romů“ (Krnov, Bruntál), „Děti jedné planety“ apod. Organizovanost cizinců, kteří nepatří k usazeným národnostním menšinám, je ovšem s výjimkou velkých měst (Praha, Brno, Plzeň) vnímána jako malá. Značně omezené je povědomí o organizacích Vietnamců, což může být do určité míry dáno skutečností, že se příliš neprojevují jako žadatelé o dotaci z rozpočtů měst a všeobecně vnímanou uzavřeností vietnamské komunity. O spolupráci se Svazem Vietnamců hovořil pouze pracovník magistrátu v Plzni; ve dvou dalších městech pak byly zaregistrovány kulturní a společenské aktivity Vietnamců, ze kterých je usuzováno na určitý stupeň jejich organizovanosti (Cheb, Domažlice). Organizace jiných národnostních skupin pak byly zmiňovány pouze ve velkých městech. Například v Plzni působí také organizace bulharská, česko-mongolská a také japonská, jejíž činnost je zaměřena na integraci japonských manažerů a jejich rodin a rozvoj povědomí o Japonsku na Plzeňsku.

3.1.2 Kulturní a interaktivní integrace

Vztahy mezi přistěhovalci a domácí populací jsou ovlivňovány hodnotami a postoji na obou stranách, přičemž z výpovědí respondentů vyplývá vzájemná zdrženlivost, ambivalence a omezené množství vzájemných kontaktů. Výjimku představují příslušníci národnostních menšin, kteří si zpravidla do určité míry udržují národní kulturu, avšak v ostatních oblastech jsou považováni za plně integrované až asimilované v české společnosti (například Řekové).

Respondenti se do značné míry shodli na **xenofobních postojích** české populace, která do určité míry pramení z relativní národnostní homogenity české (resp. československé) společnosti a která je typická spíše pro střední a starší generaci. Strach, který Češi vůči nově příchozím cizincům pociťují, má řadu dimenzí a je úzce spjat s existujícími předsudky – vedle všeobecného strachu z neznámého se jedná také o strach ze snížení životní úrovně, ze ztráty pracovních příležitostí, strach z uzavřenosti komunit cizinců, ze zvýšení kriminality, z nemocí. Menší toleranci vykazují Češi vůči přistěhovalcům z muslimských zemí (Hodonín, Frýdek-Místek, Litoměřice, Karviná, Zlín), a to v důsledku značných kulturních odlišností a především značně rozšířeného zevšeobecňujícího spojování islámu s terorismem. Určité negativní postoje tohoto typu pak mohou přetrvávat i vůči cizincům, kteří jsou v ČR usazení a představují jednu z nejvýznamnějších bariér integrace cizinců v ČR. Dle výpovědí respondentů se ovšem tyto postoje neprojevují otevřenými střety nebo nepřátelskými akty. Domácí populace se navenek chová vůči cizincům spíše rezervovaně, někdy až lhostejně – což pak někdy může paradoxně působit jako tolerance nebo přijetí (neboť Češi jsou poměrně rezervovaní i k sobě navzájem, a tak se jejich vztahy s cizinci ve veřejném prostoru příliš nevymykají z obvyklého standardu). V některých oblastech mohou začlenění cizinců do společnosti ovlivnit také relativně silné tradice (Opava, Domažlice) a s nimi spojený tlak na asimilaci přistěhovalců. Ten je ovšem v české populaci celkově vnímán jako značný („Cizinci jsou přijímaní velmi dobře, pokud nějakým způsobem nevybočují.“).

Předsudky, nedůvěra a lhostejnost ze strany majoritní populace se mohou promítat také do relativní **uzavřenosti komunit cizinců**, která zpětně tyto negativní postoje majority dále posiluje (vydatně podporována mediálním obrazem cizinců). Celkově pak vztahy mezi přistěhovalci a domácí populací příliš nepřesahují **formální kontakty spojené zejména s ekonomickými aktivitami** – jak shrnul jeden z respondentů: „*Nejsou tam žádné konflikty, ale ani žádné vazby.*“

3. Analytická část

Omezené kontakty s majoritní populací a uzavřenost jsou podle výpovědí pracovníků městských úřadů charakteristické pro zahraniční dělníky z východních zemí, kteří do ČR přijíždějí na časově omezené pracovní pobyty. Jejich strategie je orientovaná na výdělek a předpokládaný návrat do země původu. V zaměstnání tedy tráví značnou část dne a navíc často žijí segregovaně na ubytovnách. O jejich životě a vztazích s majoritou většina respondentů příliš nevěděla. Nízký stupeň interaktivní integrace se však projevuje také u Vietnamců, kteří jsou v ČR usazení dlouhodobě a jsou zapojeni do běžného života v české společnosti. Vztahy s domácí populací se zpravidla odehrávají na úrovni formálních vztahů, které jsou spojeny s jejich ekonomickými aktivitami. Zejména se tedy jedná o vztah mezi prodávajícím a kupujícím a vztah mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem.

„Češi chodí nakupovat k Vietnamcům, to je jediný kontakt. Ale řekněme kulturní, sociální – myslím si, že absolutně žádný.“ (Hodonín)

Tyto vztahy mohou být statusově diferencované, neboť do kontaktu s Vietnamci v nich vstupují zejména příslušníci nižší a nižší střední třídy, kteří jsou vůči nim do určité míry v závislém postavení (ať už z hlediska pracovního poměru nebo s ohledem na svoji kupní sílu). V řadě měst občané nesou nelibě, že Vietnamci obsazují lukrativní prodejní prostory v centrech měst (například Domažlice, Kroměříž), obecně je však u Vietnamců většinovou populací oceňována jejich konformnost se základními hodnotami české společnosti (pracují, posílají děti do školy, nežádají o sociální dávky). Vietnamci zkrátka „nevyčnívají“ a nejsou s nimi spojeny sociální problémy, nekladou nároky na sociální systém. Na druhou stranu jsou považováni za velmi uzavřenou komunitu, která o navázání hlubších vztahů s Čechy nemá zájem. U pracovníků městských úřadů tak vzniká představa o tom, že se jedná o komunitu, která je schopna zajistit vlastní integraci do života české společnosti (zejména strukturální integraci) a samostatně řeší také případné problémy, které tak zůstávají domácí populaci skryty. Vztah české populace k vietnamské komunitě je tak spíše ambivalentní, ale bezkonfliktní.

„Oni jsou v podstatě velmi, jak bych to řekl, velmi nenápadní v tomto směru. Jako o Vietnamcích v podstatě kromě toho, že prodávají na tržnicích, toho víme velice málo... oni Vietnamci nestojí o nějaké jako začleňování do české společnosti. Já je nechci urazit, ale mám pocit, že oni si žijí jakoby svojí komunitou a moc navenek nespolupracují...Mám pocit, že Vietnamci si žijí sami pro sebe. Že nás k tomu nepotřebují“ (Hodonín).

„Ta naše zkušenost s uzavřením komunity teď konkrétně ve vztahu k Vietnamcům, protože ta je tady největší, tak tam, máme už s ní takovou zkušenost, že tak je všude problém s drogami, tak tam je samozřejmě problém taky s drogami, ale je to o to takové rizikovější, že oni jsou naprosto zapouzdření. Nemáme se do toho jak dostat. ... V podstatě s těmi drogami, tam je to o tom, že oni si to i sami řeší, mají nějaký svůj autoregulační systém ...“ (Cheb)

Zvláštním tématem se v oblasti vzájemných vztahů ukázala být smíšená manželství, resp. **uzavírání smíšených sňatků**, ke kterým běžně dochází ve všech městech zahrnutých do výzkumu. Sňatky mezi občany ČR a SR, které jsou vůbec nejčastějším typem smíšených sňatků v ČR⁴⁰, zpravidla nejsou pracovníky městských úřadů vůbec zmiňovány, jelikož nejsou obecně považovány za sňatky s cizinci.

⁴⁰ Smíšené sňatky českých a slovenských občanů jsou vůbec nejčastějším typem smíšených sňatků v ČR – v roce 2005 jich bylo 1 251, tj. 28 % všech smíšených sňatků; dále následovaly sňatky s občany Ukrajiny (680), Vietnamu (315) a SRN (266). Zdroj dat: ČSÚ, Demografická ročenka za rok 2005 <http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/4019-06>

Pozornost vyvolávají spíše sňatky českých žen s Vietnamci, z nichž je podle přesvědčení respondentů určitá část uzavírána výhradně za účelem získání trvalého pobytu vietnamského občana v ČR a ekonomického přínosu pro české nevěsty⁴¹. O účelovosti sňatků vypovídali respondenti v řadě měst napříč celou Českou republikou (Jeseník, Karviná, Domažlice, Frýdek-Místek, Sokolov, Česká Lípa, Hodonín, Karlovy Vary, Opava, Beroun, Liberec). Svá tvrzení někdy odvozovali z vlastní praxe (např. pokud se takto formálně vdaná žena dostala do hmotné nouze) nebo z informací Policie ČR. Pokud se respondenti setkali s fiktivními sňatky u jiných národností, jednalo se buď o občany bývalého Sovětského svazu (Sokolov, Karlovy Vary) nebo o ojedinělé případy osob ze vzdálenějších rozvojových zemí. V některých lokalitách (Ostrava, Sokolov, Liberec) však zaznamenali výrazný úbytek fiktivních sňatků, což může mimo jiné souviset se zkrácením podmínky předcházejícího nepřetržitého pobytu pro získání trvalého pobytu z 10 na 5 let v roce 2006⁴². Další praktikou, které využívají Vietnamci k získání trvalého pobytu, je tzv. fiktivní otcovství (Nový Jičín, Karviná, Jeseník, Cheb), kdy se cizinec přihlásí jako otec dítěte narozeného české občance, která do rodného listu neuvedla jméno skutečného otce. V obou případech se dle respondentů jedná o využití špatné finanční situace sociálně slabší vrstvy obyvatelstva, často příslušníků romské komunity a svým způsobem se jedná o vztah ryze ekonomický. Pracovníci městských úřadů pak vyjadřují obavy, že takové jednání může mít do budoucna negativní důsledky nejen pro českou manželku (manžele), ale také pro její dítě.

„ ... je to víceméně aktivita ze strany Vietnamců vůči Romům, ano. Já jsem byl na školení v Ostravě, kde byl na setkání romských poradců člověk z policie, který nás na toto upozorňoval. Bylo to zaměřené na romskou komunitu, ale tam se jednalo o ty svatby prostě s Vietnamci, kdy za úplatu se uzavíraly sňatky, protože se dnes bavíme o nějaké Evropské unii, hlavně o Schengenu a podobně. A je to velký problém, protože ty romské matky potom prostě samozřejmě to dítě mají s tím Vietnamcem, nebo když mají to dítě a nebo když už mají tu svatbu a potom to dítě, tak se řeší vlastně tenhle problém, že on tady získá trvalé bydliště a je pryč, je v té Evropě. A teď pro tu matku v legislativní jakési houštině začíná vznikat problém, že ona si nemůže dosáhnout na ty sociální dávky. Že tam je prostě otec dítěte nebo manžel. Takže pouze v této souvislosti bych řekl, že tady bych dal pozor. Ale teď se bavíme o ekonomické jakési nouzi a využití toho... Ten problém tady je a není to problém jen pro matku, ale pro to dítě. Protože se může stát, že i matka opustí dítě a potom je jako velice těžké právně to dítě umístit a podobně. Protože jsou tam ty vazby, existují tam rodiče, ale nejsou k sehnání. Tak to problém je.“ (Opava)

Smíšená manželství či fiktivní příbuzenské vztahy v těchto případech slouží integraci strukturální spíše než integraci interaktivní. Z výpovědí respondentů je nicméně zřejmé, že podíl fiktivních manželství nepovažují za vysoký. Sňatky cizinců a českých občanů, které nemají účelový charakter, jsou naopak hodnoceny jako pozitivní faktor pro celkovou integraci cizince do života české společnosti. Z tohoto hlediska jsou považovány za specifické partnerské vztahy Němců, kteří podle výpovědí respondentů častěji navazují kontakty se ženami ohroženými sociálním vyloučením, například s romskými ženami nebo s prostitutkami (Domažlice, Cheb). Tato partnerství pak mohou vést k uzavření manželství anebo k rodičovství, kdy německý otec za svým dítětem dojíždí.

⁴¹ Například na Sokolovsku respondenti obecně zmiňovali atraktivitu vietnamských mužů pro české ženy, protože „oni jsou na tom ekonomicky dobře“.

⁴² Ke změně došlo na základě novelizace zákona o pobytu cizinců č. 326/1999 zákonem č. 161/2006 Sb., který vstoupil v platnost 27. 4. 2006.

Bariéry mezi domácí populací a cizinci, kteří žijí v České republice, mohou překonávat také **kulturní aktivity** směřující k mezikulturnímu poznávání. Také v této oblasti se projevuje uzavřenost vietnamské komunity, která si udržuje své kulturní zvyky ze země původu, ale jen velmi zřídka je prezentuje na veřejnosti („*Oni to řeší v klidu, takže o tom nikdo neví. Neobtěžují nás tím.*“). Pokud se v některých městech vyskytly aktivity, které Vietnamci vyvíjejí směrem k většinové populaci, pak se jednalo zejména o aktivity pro děti (Plzeň, Cheb). To odpovídá jejich všeobecné snaze o co nejlepší integraci vietnamských dětí do české společnosti. Obecně však jsou takové akce sporadické a ve většině zkoumaných měst zůstávají kulturní aktivity Vietnamců české veřejnosti (včetně pracovníků městských úřadů) skryty. Podle názoru některých respondentů příslušníci vietnamské komunity do určité míry přijímají kulturu přijímající společnosti, což se projevuje například slavením hlavních svátků (například Vánoce). Prezentace vlastní kultury je spíše typická pro národnostní menšiny trvale v ČR usazené. Např. Poláci sdružení v PZKO jsou velmi aktivní národnostní menšinou především na severní Moravě (Karviná, Opava) a podílí se tak na vytváření kulturního přínosu tamní společnosti. Polská národnostní menšina byla již historicky součástí kulturního života v daném regionu (Karviná, Frýdek-Místek). V oblasti s početnou řeckou komunitou jsou naopak velmi pozitivně vnímány aktivity této národnostní skupiny, například kulturní dny Řeků a řecké zábavy. Ty mají otevřený charakter a veřejnost se jich hojně účastní (Jeseník, Karviná, Bruntál). Spolu s národnostní skupinou Slováků jsou Řekové obecně považováni za národnost, která se v podstatě nejvíce podílí na kulturním a společenském životě výše uvedených lokalit. Značně rozšířené jsou v ČR také společenské akce romské komunity (romské festivaly, volba romské miss, prezentace romské kuchyně ad.) a prezentace ruské kultury (Karlovy Vary, Praha, Brno). Obecně nejčilejší se pak jeví být kulturní život cizinců v Praze, která slouží také jako kulturní středisko pro cizince z jiných částí republiky. Je to dáno zejména početností cizinců a rozmanitostí jejich původu, stejně jako silným organizačním zázemím. Jako aktivnější při prezentaci kultury navenek pak respondent z pražského magistrátu označil organizace, které sdružují více národností (např. Humanita Afrika, Slovo 21 ad.). Ty navíc často vedle udržování a prezentace kulturních zvyků přistěhovalců sledují také další sociální cíle, někdy zaměřené na pomoc v zemi původu (např. adopce na dálku).

3.1.3 Bariéry integrace cizinců

Cizinci přicházejí do České republiky z různých zemí a kultur, s odlišným vzděláním a jazykovým vybavením, finančním a rodinným zázemím. Nesou si s sebou vlastní minulost, která formovala jejich životní dráhu, hodnoty a postoje. Mohou se odlišovat svým vzhledem, ale také sny a očekáváními, vírou, zájmem o setrvání a začlenění v ČR, šíří a typem kontaktů v ČR atd. Pro většinovou společnost, která byla převážně socializována v etnicky homogenním prostředí, představují přistěhovalci potenciální nebezpečí a vzbuzují obavy. Obraz, který si domácí populace vytváří o cizincích, je poznamenán nízkou informovaností o jejich životě a zkrácen způsobem jejich medializace. Česká společnost je pak respondenty hodnocena jako skrytě xenofobní, s mírně negativním postojem k nově příchozím, který se však zpravidla neprojevuje v otevřených konfliktech (viz výše). Cizinci, kteří se v ČR chtějí usadit, proto musí překonávat **předsudky, stigmatizaci a lhostejnost ze strany přijímající společnosti**. Přetrvávání těchto bariér pak ústí ve vzájemnou uzavřenost.

Zájem a úsilí cizinců o integraci do české společnosti pak představuje druhou stranu mince – obavy a lhostejnost cizinců mohou působit jako jedna z bariér na

straně přistěhovalců. Pro jejich začlenění je nejvýznamnější překonání **jazykové bariéry**, které je považováno za klíčový faktor sociální integrace. Zvládnutí jazyka je dáno nejen úsilím jednotlivce, ale také dostupností jazykového vzdělávání, která je ovšem zejména v menších městech hodnocena jako nízká. Jazyková bariéra významně ovlivňuje nejen možnosti interaktivní integrace, ale také integrace strukturální. Zejména v oblasti **začlenění na pracovní trh** představuje znalost češtiny předpoklad pro získání pracovního místa odpovídajícího kvalifikaci pracovníka, resp. pro získání lépe placeného zaměstnání.

Bariéru na straně cizinců může představovat také **nízká informovanost**. V prvních fázích je proto pro přistěhovalce důležité zorientovat se v prostředí, a to jak fyzickém („*největší problém je s orientací ve městě*“), tak sociálním („*orientace v těch institucích a v tom běžném životě*“). Neméně zásadní je také uspokojení potřeby vhodného **bydlení**, což může představovat značný problém (Plzeň, Prachatice, Zlín, Karlovy Vary, Liberec, Sokolov), zejména pokud se jedná o osoby, které se chtějí v ČR trvale usadit a získat bydlení mimo dělnické ubytovny.

Vedle výše uvedených problémů a bariér na straně veřejnosti i přistěhovalců identifikovali respondenti také významné institucionální bariéry integrace cizinců. Nejčastěji poukazovali na **byrokracii a administrativní bariéry**, které se projevují v několika dimenzích:

(1) náročnost úředních procedur – zejména se jedná o vyplňování úředních formulářů, které jsou vnímány jako příliš složité nejen pro cizince, ale také pro domácí populaci a někdy dokonce také pro samotné úředníky; v některých případech je také potřeba předložení značného množství dokladů.

„... my jim musíme pomáhat s formulářema, třeba když jenom žádají o dávky, tak vlastně i pro nás to je oříšek a teď, když se to zkomplikovalo novým zákonem, tak to je nepředstavitelná bariéra někdy i pro nás. Příšerné.“ (Litoměřice)

„Když naši občané nejsou schopni si něco vyřídit tak, jak si to může vyřídit cizinec, že ano.“ (Karviná)

(2) postoje úředníků – také u úředníků se mohou projevovat negativní postoje vůči cizincům a malá vstřícnost. Projevit se může také oboustranná jazyková bariéra. Několikrát byl v této souvislosti zmíněn přístup Cizinecké policie.

„Bariérou by také mohlo být vnímání té atmosféry na různých úřadech... oni můžou cítit nepřátelství nebo nějaké podezírání dopředu“ (Beroun)

(3) příliš pomalý postup – zejména v azylovém řízení, ale také například podmínky pro udělení trvalého pobytu v ČR.

Výjimečně bylo poukázáno také na **legislativní bariéry**, a to konkrétně v přístupu k sociálním dávkám.

3.2 Postoje pracovníků městských úřadů k integraci cizinců

V předcházející kapitole jsme věnovali pozornost tomu, jak vnímají dotázaní pracovníci městských úřadů život přistěhovalců ve svém městě. Z jejich výpovědí vyplynula existence řady bariér a problémů, s nimiž se cizinci v procesu integrace potýkají. Přesto však jsou cizinci v jednotlivých městech vnímáni jako víceméně začlenění do života majoritní společnosti, což je často dáváno do protikladu k romské

3. Analytická část

menšině. Jejich začlenění je zpravidla interpretováno v kontextu ‚bezproblémovosti‘ pro většinovou domácí populaci s důrazem na dosažení integrace ve strukturální podobě - zejména na trhu práce, v oblasti bydlení a vzdělávání dětí. Ukázalo se, že právě tyto dimenze integrace jsou respondenty považovány za stěžejní. Zajímalo nás však také, nakolik považují za významné další dimenze integrace, co vlastně podle respondentů znamená úspěšná integrace a jaká jsou jejich očekávání vůči cizincům. Nakolik je nutné, aby se přizpůsobili a nakolik si mohou uchovat vlastní identitu? Kterým cizincům vycházet vstříc integračními politikami?

Integrace cizinců je respondenty pojímána zpravidla poměrně obecně jako začlenění do společnosti při současné možnosti zachování vlastní kulturní identity. Někdy byla integrace definována jako rovnost cizinců v přístupu k právům a povinnostem (Česká Lípa, Cheb, Kroměříž, Litoměřice, Karviná), případně také jako nediskriminace. Respondenti se shodli na zákonných normách jako na minimálním rámci integrace; někdy pak zdůrazňovali požadavek, aby cizinci nepáchali trestnou činnost. Dodržování právních předpisů musí být dále doprovázeno přizpůsobením dalším normám, které jsou ve společnosti považovány za základní a všeobecně přijímané. Ty mohou být vyjádřeny obecně jako dodržování ‚mravního kodexu‘ či desatera (Ostrava, Mělník, Sokolov), častěji pak v dimenzích neobtěžování, případně nepobuřování příslušníků domácí populace, tedy jako již zmíněná ‚bezproblémovost‘ (Česká Lípa, Hodonín, Cheb, Zlín, Sokolov). Obecně převládající přístup k pojetí integrace výstižně shrnuje následující citace:

„...je to začleňování do majoritní společnosti se všemi právy a samozřejmě i povinnostmi za předpokladu respektování těch našich vžitých společenských, kulturních i sociálních norem a na straně druhé abychom i my ty jejich kulturní normy respektovali. Takže jakýsi vzájemný respekt za podmínky, že to nebude probíhat násilně, že je nebudeme převychovávat a nějakým násilným způsobem vnucovat to, co oni nechtějí.“ (Kroměříž)

Je zřejmé, že respondenti od cizinců očekávají určitý stupeň asimilace a současně do určité míry udržení vlastních kulturních zvyků a tradic. Přestože udržení svébytné kultury je všeobecně považováno za přínos pro přijímající společnost, prostor pro její uchování je respondenty ohraničen a někteří jej dokonce omezují výhradně na soukromí, případně na rodinný život (Mělník, Frýdek-Místek, Brno). Jak vyjádřil jeden z respondentů, k zachování vlastní kultury by mělo docházet jen natolik, aby to nenarušovalo jejich sociální integraci („v rozumné míře“) a aby to bylo pro majoritní populaci obohacující. Hranice je tedy určena stupněm otevřenosti majoritní společnosti, kterou však mnozí respondenti hodnotí spíše jako nízkou (viz výše). Je zřejmé, že pro respondenty je obtížnější tolerovat zvyky vzdálenějších kultur a náboženství, a zejména pak jejich veřejné projevy. To se týká například charakteru oděvu, který někteří respondenti spontánně uváděli jako nepřijatelný (turban, burka, hidžáb). Tyto vnější znaky často souvisely s islámem⁴³, který je navíc vnímán jako obtížně akceptovatelný veřejností (např. v souvislosti se stavbou mešity na Karvinsku), a tedy také jako určitý faktor ztěžující přijetí cizinců-muslimů majoritní populací. Také víra je často považována za přijatelnou, pokud je praktikována pouze v soukromí, neveřejně.

Z hlediska **dimenzí integrace** je považována za obecně přijímaný základ ekonomická samostatnost (nezávislost na dávkových systémech přijímající

⁴³ Jako problematické byly zmíněny například také mešity, mnohoženství nebo dodržování svatého měsíce Ramadánu.

společnosti) charakterizovaná požadavkem na začlenění na pracovní trh⁴⁴ a zvládnutí jazyka (češtiny).

„Hlavně si myslím, že si tady musí sehnat pracovní příležitost a sám se určitým způsobem uživit, všechno si obstarat. Tam to ostatní by bylo tolerováno, pokud by to bylo v mezích těch zákonných norem, úplně v pohodě.“ (Česká Lípa)

Další podstatnou dimenzí integrace je bydlení, kde mimo jiné respondenti považují za významný faktor prostorovou koncentraci. Na základě zkušeností s prostorovou exkluzí romské komunity totiž považují koncentraci za faktor, který negativně ovlivňuje integraci minority do života většinové společnosti. Pro integraci dětí přistěhovalců je pak za významný aspekt integrace považováno vzdělávání; mezi dalšími oblastmi byly jmenovány volnočasové aktivity, kulturní vyžití a sport, přístup k sociálním službám a zdravotní péče. Celkově z výpovědí respondentů vyplývá, že pro úspěšnou integraci a přijetí českou společností je důležité, aby cizinci sdíleli s majoritní populací zejména hodnoty práce a vzdělání a také aby sami měli o integraci zájem.

„[Integrací rozumím] začlenění toho cizince do všech sfér života a do všech oblastí života občana. Znamená to, že tady bude žít, pracovat, sdílet volnočasové aktivity... je důležité respektovat jeho tradici, zvyky, jeho mentalitu, ale přitom on musí přijmout ty normy a zákonné normy ve společnosti, která je tady u nás.“ (Mělník)

Respondenti obecně považují integraci cizinců za oboustranný proces, který ovšem klade vyšší požadavky na přistěhovalce než na domácí populaci (od té je očekávána zejména tolerance). Integrace cizinců má potenciálně na přijímající společnost nezanedbatelné dopady. Vedle těch pozitivních, například často zmiňovaného kulturního a společenského obohacení, respondenti reflektovali také rizika vyplývající z případného selhání integračního procesu (vznik ghett, sociální vyloučení, kriminalita a další sociální problémy). Problémy spojené s nedostatečnou integrací cizinců si respondenti uvědomovali zejména v souvislosti se zkušenostmi v zahraničí, které byly v ČR medializovány (například rozsáhlé nepokoje ve Francii v roce 2005). Vědomí rizik i příležitostí spojených s integrací cizinců pak některé respondenty vede k reflexi významu integračních politik. Považují za důležité, aby byl proces integrace podporován vhodnou **integrační politikou**, která pomůže dosáhnout začlenění přistěhovalce do společnosti a vytvoří podmínky pro samostatnost a nezávislost na pomoci ze strany státu či organizací občanského sektoru (Nový Jičín, Litoměřice). Samostatnost cizince, jeho ‚bezproblémovost‘ pro majoritní společnost a také subjektivní spokojenost se životem v ČR pak představují charakteristiky cílového stavu integračního procesu.

Opatření integrační politiky jsou (a mají být) zaměřena zejména na cizince, kteří v ČR pobývají dlouhodobě nebo trvale. Zcela stranou by však podle názoru respondentů neměli zůstat ani dočasní migranti. Zatímco podpora integrace dlouhodobých přistěhovalců by měla být podporována komplexně, integrační opatření pro dočasné migranty by měla směřovat především k jejich informovanosti, ochraně před zneužíváním a životem v nedůstojných, zdraví ohrožujících podmínkách (Praha, Liberec, Litoměřice). Opatření směřující k dočasným migrantům by tedy měla zahrnovat oblast informovanosti (informační brožury, letáky), pracovních podmínek, kvality bydlení (podmínky na ubytovnách), přístupu ke zdravotní péči a ochraně před trestnou činností (ze strany mafie, klientů). Podle respondentů se jedná o činnosti, které spadají do kompetencí státních orgánů. Zahrnutí dočasných cizinců je podle mnohých opodstatněné také na základě skutečnosti, že přistěhovalci mohou svá

⁴⁴ V jednom případě byla zmíněna i možnost jiné formy ekonomické nezávislosti (např. rentiérství) – stejně jako majoritní populace, ani cizinci nemají povinnost pracovat (Beroun).

rozhodnutí ohledně délky setrvání v ČR průběžně měnit a krátkodobý pobyt se může změnit v pobyt dlouhodobý nebo dokonce v trvalé usídlení. Dotázaní pracovníci městských úřadů rovněž vyjádřili velmi pozitivní postoj vůči tzv. ekonomické migraci, resp. vůči migrantům směřujícím do ČR pouze z důvodu vyššího životního standardu v ČR. Špatné životní podmínky v zemi standardu považují respondenti za závažný a pochopitelný faktor migrace. Předpokladem přijetí ekonomických migrantů je jejich začlenění na pracovní trh, což ovšem respondenti nevnímají jako problém. Naopak, někteří považují tento typ přistěhovalců za vysoce motivované a ochotné začlenit se do české společnosti. Sympatie a vstřícnost respondentů byly často podloženy zkušeností Čechů s emigrací tohoto typu (*„Připadá mi to přirozené; spousta Čechů jde do Irska nebo do Německa za lepší prací“*), někdy pak byly podpořeny také reflexí poptávky po zahraničních pracovnících na českém trhu práce například z důvodu stárnutí domácí populace (Litoměřice, Cheb). Motivaci přistěhovalců lze navíc jen těžko jednoznačně určit; zpravidla dochází ke kombinaci několika různých faktorů. Ochota poskytnout podmínky také pro integraci ekonomických migrantů ovšem neznamená bezbřehou otevřenost; naopak, respondenti vyjadřovali (ať už implicitně či explicitně) preference určitých charakteristik migrantů. Mezi nejčtenější patří vzdělanost, pracovitost a bezúhonnost (*...těžko budeme otevírat dveře člověku, který byl masový vrah támhle někde na Východě, ale otevřete dveře třeba očnímu optikovi, který je šikovný a založí si tady krámk a bude poskytovat svoje služby...“*).

Na závěr této kapitoly stojí za zmínku, že sami dotázaní pracovníci městských úřadů někdy deklarovali xenofobní postoje, které kritizovali u majoritní populace (viz výše). Jednalo se o strach z cizinců, například strach z nemocí, terorismu nebo z narušení místních kulturních tradic a zvyků. Nelibost vyjadřovali také nad obsazováním lukrativních míst v historických centrech měst. Tito respondenti pak kladou vysoké požadavky na přizpůsobení se zvykům místních obyvatel.

3.3 Institucionální zabezpečení integrace cizinců na lokální úrovni

Předcházející kapitoly ukázaly, že dotázaní pracovníci městských úřadů byli schopni odhalit řadu problémů a bariér při integraci přistěhovalců do života společnosti. I když respondenti dosud nevnímají přistěhovalce jako zdroj sociálních problémů, v některých oblastech naznačili potenciální společenské problémy, které se mohou rozvinout, pokud nebude integrační proces úspěšný. Význam integrační politiky pak v současnosti spatřují zejména v oblasti prevence negativních dopadů spojených se selháním integračního procesu. Do budoucna pak lze navíc předpokládat zvyšování nároků na schopnost měst integrovat na svém území stále početnější skupiny přistěhovalců, jak naznačuje trend trvale rostoucí imigrace do ČR. V následujících kapitolách proto postupně věnujeme pozornost vzájemně souvisejícím charakteristikám přístupu měst k integraci cizinců na lokální úrovni: institucionálnímu zabezpečení integrace a rozvinutosti specifických lokálních integračních strategií.

Pokud jde o institucionální zabezpečení integrace cizinců na lokální úrovni, projevila se jeho nerozvinutost již v počátečních fázích výzkumu – při výběru respondentů. Už snaha o navázání kontaktu s pracovníky, do jejichž pracovní náplně spadá integrace cizinců, totiž odhalila okrajovost této agendy. Specifické orgány nebo pracovní pozice zaměřené na integraci cizinců jsou na úrovni lokálních vlád spíše výjimkou, a to i ve větších městech s relativně vyšším podílem cizích státních příslušníků. Ukázalo se, že jejich existence a charakter jsou do značné míry závislé na přístupu politické reprezentace (zastupitelů) k otázce integrace cizinců, což se

projevuje také v citlivosti institucionálního ošetření integrace na volební cyklus. V několika zkoumaných městech došlo v rámci povolební restrukturalizace k organizačním změnám, které znamenaly potlačení agendy integrace cizinců v lokální politice. Nerozvinutost institucionálního zabezpečení byla navíc respondenty často odůvodňována tím, že přistěhovalci nepředstavují problém, který by bylo v rámci lokality potřebné řešit. Agenda integrace cizinců bývá proto organizačně často spojována s podporou národnostních menšin, které jsou v daném městě dlouhodobě usazeny. Problémově orientovaný přístup pak vede k úzké cílenosti na romskou menšinu, která však je často z důvodu „politické korektnosti“ formálně zahrnována do širěji vymezených skupin zahrnujících i cizince, kterým však fakticky pozornost věnována není.

3.3.1 Institucionální struktura zabezpečení integrace cizinců v rámci městských úřadů

Městské úřady zahrnuté do výzkumného vzorku můžeme z hlediska institucionálního zabezpečení integrace cizinců rozdělit do dvou nestejně početných skupin. První z nich, do které spadá naprostá většina měst, charakterizuje naprostá nerozvinutost institucionální struktury integrace cizinců. U druhé, méně početné skupiny, pak můžeme v rámci institucionální struktury identifikovat konkrétní jednotky (pracovní pozice) a organizační mechanismy zaměřené specificky na oblast integrace cizinců.

Městské úřady s nerozvinutou institucionální strukturou integrace cizinců

Pro většinu zkoumaných obecních a městských úřadů je charakteristická **absence jakéhokoliv orgánu nebo pracovníka**, v jehož pracovní náplni by byla přímo integrace cizinců. Tyto lokální vlády jsou zpravidla připraveny zabývat se úkony, které mohou napomáhat integraci cizinců, v rámci specializace jednotlivých odborů. Typicky byly respondenty zmiňovány činnosti svěřené obcím v rámci přenesené působnosti, jako je například vydávání živnostenských listů, řidičských oprávnění, evidence obyvatelstva, vydávání stavebních povolení a výplata sociálních dávek, dále pak také projednání žádosti o přidělení bytu (viz níže). K cizincům je pracovníky jednotlivých odborů přistupováno obdobně jako k českým občanům; specifika v rámci agendy pak vyplývají zejména z právního postavení cizince na území ČR.

„Není určitě určena žádná osoba ...když je problém, tak se prostě řeší tam, kde přísluší, podle toho, o co jde.“ (Karviná)

„Jako takovou problematiku cizinců se nezabývá specializovaně nikdo. Spíš se řeší konkrétní problémy daných lidí, na to jsou specializované odbory, které řeší danou problematiku.“ (Opava)

Kromě této ‚rutinní agendy‘ jsou obce také ochotny poskytnout cizinci na svém území, pokud se ocitne ve stavu nouze, krizovou intervenci. Tuto pomoc poskytuje v rámci městského úřadu **sociální odbor**, přičemž na některých úřadech je pomoc cizincům v nouzi zahrnuta do náplně práce **sociálního kurátora** (Domažlice, Mělník, Hodonín, Cheb). Sociální odbory jsou na některých úřadech rovněž považovány za všeobecně příslušné při řešení problémů spojených s integrací cizinců. Tato agenda je pak formálně zahrnuta do náplně činnosti sociálních odborů nebo je za ni považována neformálně v důsledku absence specifického orgánu nebo pracovníka zaměřeného na agendu integrace cizinců na daném městském úřadě.

„V pracovní náplni to máme my jako sociální odbor, i když se tím příliš nezabýváme, protože ten problém prostě není a zatím nebylo co řešit.“ (Karlovy Vary)

Při pomoci v nouzi je pomoc cizincům určována zejména jejich sociální situací, kdy cizí státní příslušnost působí především jako jeden z faktorů řešení (například z hlediska legislativního omezení nároku na sociální dávky apod.). Cizinci obecně nejsou municipalitami vnímáni jako cílová skupina intervencí lokální politiky a jejich situaci úřad pomáhá řešit v případě, že jsou zařazeni do některé z uznaných cílových skupin (například mezi osoby v hmotné nouzi, zdravotně postižené nebo seniory). Tedy pokud se cizinci potýkají s některým ze sociálních rizik ohrožujících také majoritní populaci. Pomoc cizincům ovšem není koordinovaná a nejsou příliš reflektovány specifické potřeby, jež mohou cizinci mít.

„To, že je člověk cizinec, tak to není problém. Problém je, když je dlouhodobě nezaměstnaný, nemá bydlení a tak. Nemá co jíst, jo, tak to je potom problém. A tenhle problém má samozřejmě i spousta Čechů.“ (Zlín)

V řadě českých měst byly zřízeny orgány, jejichž činnost respondenti spojují s otázkami integrace cizinců. Role těchto orgánů v procesu integrace cizinců je však často označována za pouze formální, nepřímou nebo teoreticky možnou v případě nenadálého výskytu problému spojeného s cizinci v dané lokalitě. Jedná se zejména o **výbory pro národnostní menšiny**, které jsou zastupitelstvy zřizovány dle zákona v těch obcích, v jejichž územním obvodu žije alespoň 10 % občanů hlásících se k národnosti jiné než české. Členy těchto výborů pak tvoří nejméně z poloviny příslušníci národnostních menšin; zpravidla se jedná o menšiny historicky usazené na území daného města (např. Poláci, Slováci, Řekové a také Romové). Jejich činnost je zaměřená zejména na podporu kulturních aktivit a činnosti jednotlivých národních spolků; zejména doporučují orgánům města schválení dotací a jejich členové se rovněž účastní kulturních akcí jednotlivých spolků. Výbory pro národnostní menšiny se otázkami integrace cizinců zabývají jen výjimečně a okrajově. Vedle výborů jsou radami obcí zřizovány **komise pro národnostní menšiny** a na některých městských úřadech zřídili funkci **poradce pro národnostní menšiny**. Jejich vznik zákon neukládá, a proto jejich existence i náplň činnosti lépe vyjadřuje priority lokální politiky. Dominantním zaměřením činnosti těchto komisí i poradců jsou problémy spojené s romskou komunitou. Jejich propojení s otázkami integrace cizinců pak respondenti spatřují ve slovenském původu části Romů (viz výše). Pouze výjimečně činnost komise či poradce pro národnostní menšiny zahrnuje otázky integrace cizinců. Děje se tak pouze ve městech, které mají agendu integrace lépe rozvinutou (Brno, Cheb, Praha) a vedle komise pro národnostní menšiny mají (nebo v minulosti měly) zřízeny ještě další funkce či orgány zaměřené specificky na integraci přistěhovalců. S výjimkou Chebu se však i v těchto městech jedná o pouze okrajovou agendu. Například na Magistrátu hlavního města Prahy je integrace cizinců náplní práce **specialisty pro národnostní menšiny**, který se však zaměřuje zejména na grantovou politiku a komunikaci s neziskovými organizacemi, romskou koordinátorkou Magistrátu hlavního města Prahy⁴⁵ a městskými částmi. Zahrnutí dvou odlišných agend (národnostních menšin a integrace cizinců) do pracovní náplně jednoho pracovníka ovšem naráží na kapacitní limity⁴⁶.

„Ačkoliv jsme žádali, aby tu problematiku integrace cizinců zpracovával úplně jako zvlášť samostatný pracovník, protože problematika národnostních menšin a cizinců je prostě odlišná, ..., tak nedali nového pracovníka.“

⁴⁵ Funkce jsou odděleny. Romové jako národnostní menšina spadají také do agendy specialisty pro národnostní menšiny, ovšem v omezeném rozsahu.

⁴⁶ V minulosti se výhradně národnostním menšinám věnovali dva pracovníci. V současné době se jedná o pracovníka jednoho, jemuž navíc byla agenda rozšířena o integraci cizinců.

Činnost specialisty tak zahrnuje integraci cizinců pouze okrajově a komplexně ji nepokrývá ani při poskytování grantových prostředků, které směřuje spíše do oblasti kultury a publikační činnosti. Ostatní oblasti jsou plně v kompetencích příslušných odborů (vzdělávání, školství, sociální). To odpovídá skutečnosti, že integrace cizinců byla přiřazena relativně nedávno (cca před dvěma lety) k agendě podpory národnostních menšin, která se tradičně zaměřuje právě na podporu kulturních aktivit a je takto na magistrátu dlouhodobě zavedená. Z výpovědi respondenta z pražského magistrátu rovněž vyplývá, že ke kumulaci agendy dochází běžně také na úřadech jednotlivých městských částí.

„...spolupracujeme také s městskými částmi, tam taky jim nabalují ty jednotlivé funkce. To začne třeba jako romští poradci, přidali národnostní menšiny a teď jim dávají i cizince.“

Komisi pro národnostní menšiny lze považovat za klíčový orgán pro podporu lokální integrace cizinců pouze v Chebu.

Komise pro národnostní menšiny na Městském úřadě v Chebu vznikla po municipálních volbách v roce 2006, a to transformací Romské komise. Na její činnosti se podílí Vietnamci, Romové a zástupci Svazu Němců; zájmem je zapojení zástupců dalších národností. V čele stojí sociolog, který žil řadu let v emigraci v SRN a má tedy dobrý vhled do problematiky integrace. Cílem komise je zmapovat potřeby jednotlivých komunit cizinců a národnostních menšin, podpora jejich pozitivní prezentace a dobrých vztahů s majoritou.

Pozn.: Z výpovědi vedoucí odboru sociálních věcí a zdravotnictví

Městské úřady s existující institucionální strukturou integrace cizinců

Specifické organizační zabezpečení integrace cizinců jsme identifikovali pouze u omezeného počtu městských úřadů a magistrátů, které byly zahrnuty do výzkumu: v Plzni a v Brně, částečně v Praze a Liberci. Do jisté míry lze takto pojímat také výše uvedenou Komisi pro národnostní menšiny v Chebu. Obecně se jedná o větší města, která se vyznačují vysokým absolutním počtem cizinců na svém území a současně nadprůměrným podílem cizinců na populaci (3,3 – 7,6 %). Ani v těchto městech však nelze hovořit o rozvinuté a funkční institucionální struktuře. V Brně a Plzni byly v roce 2001 zřízeny **poradní orgány zaměřené na otázky integrace cizinců**⁴⁷, a to v návaznosti na usnesení vlády č. 1266 z roku 2000, které k jejich založení primátory statutárních měst Prahy, Brna, Ostravy a Plzně přímo vyzvalo. Na **sociálních odborech** magistrátů v Brně a Plzni navíc působí pracovník, do jehož pracovní náplně je tato agenda zahrnuta⁴⁸ a jenž současně působí jako **tajemník poradního orgánu**. V obou případech pak agenda integrace cizinců spočívá především na těchto pracovnících, jejichž vliv na vytváření koncepčních a programových dokumentů je však pouze nepřímý.

„V čele [poradního orgánu] měl stát primátor. Primátor to delegoval vždycky na nějakého náměstka nebo na nějakého radního, ale tento politik v podstatě o tom neví vůbec nic a nechává to plně na tom tajemníkovi ... ale co se týká nějakého směřování nebo vytváření nějakých směrů, tak zatím žádný politik na této funkci nebo na této úrovni nikdy takto nefungoval... Úředník může navrhnout tomu politikovi, co by bylo jaksi potřeba, variantní řešení, ale ten výběr a ten tlak by musel být ze strany politika“ (Brno)

⁴⁷ Jedná se o Komisi pro otázky integrace cizinců v Plzni a Poradní orgán pro integraci cizinců v Brně.

⁴⁸ V Brně se ovšem jedná pouze o dílčí náplň práce Poradce pro národnostní menšiny.

3. Analytická část

V Brně funguje poradní orgán jako diskusní platforma pro zástupce příslušných odborů a pro další aktéry integrace cizinců, kteří ve městě působí (městská policie, cizinecká policie, finanční ředitelství, úřad práce, Charita, Český rozhlas, Česká televize, Poradna pro integraci, Sdružení zabývající se emigranty, Jihomoravská regionální rada odborů); v Plzni a Praze od tohoto pluralitního pojetí poradního orgánu naopak ustoupili (viz níže). V Liberci nebyl poradní orgán zaměřený na otázky integrace cizinců vůbec vytvořen. Integrací cizinců jsou v něm pověřeni dva pracovníci sociálního odboru: koordinátor integrace a poradce pro menšiny. Jejich činnost zahrnuje například volnočasové aktivity, projekty vzdělávacího charakteru, mapování skupin cizinců a zejména sociálně právní poradenství. Vedle cizinců však představují cílovou skupinu jejich činnosti také další menšiny, zejména pak romská. Specifikem těchto pracovníků je jejich zahraniční původ (ze Slovenska a Ukrajiny) a předchozí praxe v neziskové organizaci zabývající se mimo jiné integrací cizinců (poradce pro menšiny).

Největší pozornost je integraci cizinců věnována **v Plzni**, což se projevilo také v nejrozvinutější institucionální struktuře v rámci všech úřadů zahrnutých do výzkumu. Vytvořené orgány jsou charakteristické svojí profilací na cizince, a to odděleně od orgánů zaměřených na integraci etnických menšin (zejména Romů). Magistrát vytvořil orgány, které mají působnost jednak v oblasti koncepční a jednak v oblasti řešení konkrétních problémů a přímé práce s přistěhovalci. Formulování koncepce integrace cizinců ve městě Plzni patří do kompetence politické reprezentace města, která se může opírat o činnost **Komise pro otázky integrace cizinců**. Ta působí od roku 2001 jako poradní a koordinační orgán Rady města a schází se nejméně čtyřikrát ročně. Jejím hlavním úkolem je monitoring potřeb v oblasti podpory integrace dlouhodobě usazených cizinců na území města, a to zejména v oblasti bydlení, vzdělání, zdravotní a sociální péče, na trhu práce a ve vztahu k jejich kulturnímu a informačnímu zázemí. Mezi výsledky činnosti komise patří zpracování komplexního Monitoringu situace cizinců na území města Plzně 2004, který zahrnuje také aktivity města a neziskového sektoru při integraci a návrhy na zlepšení situace cizinců v Plzni. V předchozím volebním období v Komisi působili také externisté, zástupci úřadu práce, cizinecké policie i samotní přistěhovalci. Takové složení podporovalo dialog mezi různými aktéry integrace cizinců a zvyšovalo kvalitu monitoringu potřeb podpory integrace cizinců v různých oblastech integrace. Po volbách v roce 2006 se však Komise uzavřela a v současné době sestává výhradně ze zastupitelů Magistrátu města Plzně. Spolupráce s neziskovým sektorem má nyní pouze charakter přidělování grantových prostředků.

Přímý kontakt s cizinci vykonává **pracovník pro integraci cizinců** působící na odboru sociálních věcí a zdravotnictví, a to ve funkci sociálního kurátora s částí úvazku (1/2) vyhrazenou agendě integrace cizinců. Tento pracovník působí jako styčný důstojník – představuje kontaktní osobu pro cizince, poskytuje jim potřebné informace, spolupracuje s kompetentními odbory dle řešeného problému (bydlení, školství ad.) a také se zabývá specifickými problémy cizinců. Pracovník pro integraci cizinců současně vykonává funkci tajemníka Komise pro otázky integrace cizinců, což představuje významný prvek propojení mezi výkonnou a koncepční činností magistrátu v oblasti integrace cizinců. Pracovník pro integraci cizinců navíc vykonává také **pozici referenta**, který zajišťuje informační servis například o práci, vzdělávání či bydlení pro cizince. Vzhledem k časové náročnosti agenda integrace cizinců vyplňuje většinu pracovního úvazku pracovníka (vyhrazení poloviny pracovního úvazku pro tuto agendu je tedy spíše formální). Pracovník usiluje o zřízení funkce koordinátora pro cizince, který by se věnoval výhradně oblasti integrace cizinců.

Pozn.: Shrnutí informací z výpovědi pracovníka pro integraci cizinců a závěrů autorů získaných z dokumentů města.

V návaznosti na výsledky voleb a návaznou reorganizaci městských úřadů a magistrátů v některých ze zkoumaných měst otázka integrace cizinců a jejího institucionálního zabezpečení ustoupila opět do pozadí. Takový vývoj vykazuje například Magistrát hlavního města Prahy, kde do roku 2006 existovala Komise pro otázky integrace cizinců a ustavený model institucionálního zabezpečení agendy integrace cizinců víceméně odpovídal situaci v Brně a Plzni. Tato komise byla složena ze zástupců vybraných odborů magistrátu (školského, bytového, sociálního a živnostenského) a zástupců organizací a institucí, které pracují v dané oblasti (úřadu práce, MPSV, Ministerstva vnitra, Českého helsinského výboru a dalších); v jejím čele stál příslušný člen zastupitelstva. Funkci tajemníka komise pak zastával specialista pro národnostní menšiny (viz výše). V rámci činnosti této komise mimo jiné vznikla myšlenka vytvoření koncepce politiky hlavního města Prahy ve vztahu k integraci cizinců, která však nebyla realizována. Komise pro integraci cizinců, Komise pro národnostní menšiny a Grantová komise byly sloučeny v jeden orgán (Komisi Rady HMP pro oblast národnostních menšin a integrujících se cizinců na území hl. m. Prahy a pro udělování grantů v této oblasti), s výrazně nižším počtem členů a zcela odlišným složením. V současné době je komise složena z 8 zastupitelů hlavního města Prahy⁴⁹ a zaměřuje se na rozdělování grantových prostředků. To ve svém důsledku znamená prakticky zánik orgánu zaměřeného na integraci cizinců, který v minulém volebním období sloužil mimo jiné jako významná platforma pro výměnu aktuálních informací na poli integrace mezi státní správou, samosprávou a neziskovým sektorem.

„Ta národnostně menšinová komise v současné době nemůže řešit tu integraci cizinců...tam jsou teď zástupci jenom těch zastupitelů, takže to nejsou odborníci na tu danou problematiku“

Integrace cizinců na MHMP je tak značně potlačena – zabývá se jí pouze specialista pro národnostní menšiny (viz výše) a v rámci bytového odboru specializovaná referentka, která se soustřeďuje na agendu bytů pro azylanty, které jsou podporovány Ministerstvem vnitra v rámci státního integračního programu.

3.3.2 Lokální aktéři v procesu integrace cizinců

Pracovníci městských úřadů, se kterými byly provedeny rozhovory, nejčastěji spojovali proces integrace cizinců s integrací do formálních struktur společnosti, a to zejména prostřednictvím **institucí státní správy** působících v dané lokalitě. Zejména se jedná o instituce zabezpečující legalizaci pobytu (cizinecká policie), přístup k legálnímu pracovnímu trhu (úřad práce, živnostenský úřad) a k sociálnímu a zdravotnímu pojištění (správa sociálního zabezpečení, zdravotní pojišťovny). Tyto instituce jsou poskytovateli základního stupně strukturální integrace cizinců v české společnosti. Jejich činnost je však často hodnocena pouze jako formální evidence, případně jako represivní a vůči cizincům nevstřícná (cizinecká policie⁵⁰). Jen zřídka byly uváděny příklady, kdy organizace státní správy aktivně podporovaly integraci cizinců nad rámec běžné agendy. Tak tomu bylo v případě pozitivního hodnocení role libereckého úřadu práce, který v rámci implementace Evropského sociálního fondu vytvořil několik projektů zaměřených přímo na podporu zaměstnanosti cizinců. Městské úřady a magistráty s těmito organizacemi státní správy cíleně v oblasti integrace cizinců nespolupracují; výjimku představuje činnost výše uvedených poradních orgánů v Brně a Plzni. Magistrát hlavního města Prahy pak představuje

⁴⁹ Zapojeni nejsou ani zástupci jednotlivých odborů MHMP ani externí členové.

⁵⁰ Vzhledem k tomu, že městské úřady s cizineckou policií přímo nespolupracují, odkazovali respondenti na vnější znaky – dlouhé fronty, čekání v nedůstojném prostředí, nehostinné prostory.

3. Analytická část

výjimku z hlediska intenzivnější spolupráce s centrálními orgány státní správy, zejména s Úřadem vlády⁵¹ a dále s Ministerstvem vnitra v oblasti integrace uprchlíků.

Některé z uváděných činností v oblasti strukturální integrace jsou vykonávány samotnými **městskými úřady** v rámci přenesené působnosti (matriky, živnostenský úřad, stavební úřad, dopravní agenda). Z hlediska integrace cizinců je však respondenty klíčová role připisována sociálním odborům, které jsou mnohdy považovány za jednu z mála institucí zabezpečujících sociálně-právní poradenství v lokalitě a které v případě potřeby poskytují rovněž krizovou intervenci. Význam městských úřadů v oblasti sociální integrace cizinců není odvozován z rozvinutosti agendy integrace cizinců⁵², nýbrž z absence jiných institucí, které by se na tuto činnost zaměřovaly.

Ve většině lokalit se projevila absence **nestátních neziskových organizací** (NNO) věnujících se integraci cizinců. Podobně jako městské úřady, také neziskové organizace jsou zpravidla orientovány na potřeby ohrožených skupin domácího obyvatelstva a v rámci své činnosti jsou pak schopny poskytnout pomoc také potřebným cizincům (zejména poradenství a krizovou intervenci). Pouze výjimečně některé z těchto NNO, nejčastěji organizace charity, směřují část svých aktivit specificky k cizincům (Plzeň, Karlovy Vary, Česká Lípa, Litoměřice). Jejich role pak může být v dané lokalitě (či regionu) velmi významná. Příkladem může být Diecézní charita v Litoměřicích, která mimo jiné provozuje Poradnu pro dlouhodobě legálně usazené cizince v České Lípě, Humanitární sklad ošacení v Příjímacím a pobytovém středisku Bělá pod Bezdězem – Jezová a Poradnu pro uprchlíky a migranty v Litoměřicích. Podílí se rovněž na zajištění vzdělávacích programů v integračním středisku v Předlicích.

V ČR v současné době existuje pouze několik NNO specializovaných na podporu integrace cizinců. Nejčastěji se jedná o zavedené NNO se sídlem ve větších městech (Praha, Brno), jejichž působnost se však v poslední době alespoň dílčím způsobem rozšiřuje i do dalších měst a obcí⁵³. Jejich služby jsou navíc využívány také menšími městy ve spádové oblasti:

„Neziskových organizací máme strašně málo. Třeba organizace, která by se zabývala jenom cizinci nebo i cizinci, tak takovou nemáme...pro neziskové organizace to prostě není lukrativní rozvíjet tady svoje činnosti, když jsme 30 kilometrů od Prahy. Tam jsme spolupracovali s neziskovými organizacemi zabývajícími se právě integrací cizinců. A i v rámci toho sociálního poradenství směřujeme vždy všechno do Prahy.“
(Mělník)

Nejrozvinutější síť NNO, které poskytují služby v oblasti integrace cizinců, funguje v Praze. Za stěžejní přitom byly označeny následující organizace: Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU), Centrum pro integraci cizinců, Poradna pro integraci cizinců, Český helsinský výbor a Slovo 21. V Brně se pak jedná zejména o Sdružení občanů zabývajících se emigranty (SOZE) a Poradnu pro integraci; ve městě působí také pobočka OPU, která však nebyla respondenty zmiňována. NNO podporující integraci cizinců působí také v Plzni (např. Poradna pro cizince). K výraznějšímu rozvoji neziskového sektoru dochází aktuálně na Liberecku:

⁵¹ Jedná se o Radu vlády pro národnostní menšiny, tedy instituci, která je primárně zaměřena na otázky národnostních menšin, nikoliv integrace cizinců.

⁵² Tak by tomu být ani nemohlo, neboť je zřejmé, že obecně patří agenda integrace cizinců v rámci lokální politiky k opomíjeným oblastem.

⁵³ Příkladem může být brněnské Sdružení občanů zabývajících se emigranty, které poskytuje ve spolupráci se Zlínským krajem kurzy českého jazyka na Zlínsku.

„...donedávna tady žádná organizace, která by se cíleně zabývala čímkoliv, co souvisí s cizinci, ani nebyla. Dojížděli sem fakultativně z Ústí nad Labem, Poradna pro integraci. Teď nově je tady i Poradna pro uprchlíky [...] a teprve teď nově vznikají různé organizace nebo mají zájem zde působit a pracovat [...] Vím o třech organizacích, které si zde teď zřizují pobočku.“ (Liberec)

K integraci cizinců přitom v Liberci přispívají také další organizace, které v ostatních městech zmiňovány nebyly. Jedná se o Krajskou vědeckou knihovnu, která pořádá řadu aktivit na podporu integrace cizinců (cizojazyčné kabinety, kurz češtiny pro cizince, organizace Cyklu prolínání kultur), participuje na projektu „Knihovny jako brána k integraci cizinců v EU“ a je také členem Pracovní skupiny pro cizince, národnostní a etnické menšiny v rámci komunitního plánování sociálních služeb v Liberci⁵⁴. Mezi další aktéry integrace pak na Liberecku lze zařadit také základní školu s třídou specializovanou na výuku dětí cizinců, Klub Hanoi⁵⁵, faráře ad. Přitom zúčastněné organizace, včetně organizací státní správy a samosprávy, navazují vzájemnou komunikaci a postupně vytvářejí základ pomyslné integrační sítě⁵⁶.

NNO jsou pracovníky městských úřadů a magistrátů všeobecně považovány za významného aktéra při integraci cizinců na lokální úrovni. Shodují se na tom respondenti jak z měst s rozvinutou sítí NNO v této oblasti (Praha, Brno, Liberec), tak také z měst s absencí těchto organizací. Pozitivně je hodnocena zejména jejich pružnost (v kontrastu s byrokratizovanými postupy státních institucí), schopnost neprodleně poskytnout pomoc a případně nasměrovat cizince na příslušný orgán státní správy. Zatímco někteří respondenti vnímají roli nestátního sektoru spíše jako doplňkovou k činnosti veřejné správy („*vypĺňujú tu mezeru, to, čo my treba na úradě nemůžeme*“), jiní ji považují v oblasti integrace cizinců za dominantní („*neziskový sektor by měl suplovat roli těch státních orgánů*“).

Mezi aktéry integrace byly v některých lokalitách zařazeny také **organizace národnostních menšin a další organizace** (Česko-mongolská společnost, Česko-arabská společnost, Humanita Afrika, Klub Hanoi ad.), které podporují vzájemné poznání a toleranci majority vůči přistěhovalcům a současně mohou vytvářet prostředí pro začlenění nově příchozích osob určité národnosti do života české společnosti. Některé z těchto NNO spolupracují také s orgány samosprávy, zejména však vystupují jako příjemci v rámci dotačních řízení. Z výpovědí je ovšem zřejmé, že při integraci cizinců hrají velmi významnou roli **komunity cizinců** fungující na neformálním základu. To se týká zejména početnějších komunit v lokalitě, zejména pak komunity vietnamské a případně rusky mluvící komunity. Pracovníci městských úřadů a magistrátů často předpokládají, že tyto komunity mají vyvinuty mechanismy podporující strukturální integraci (spočívající například v distribuci informací o činnosti státních orgánů a dalších významných institucí, zprostředkování zaměstnání, pomoc při získávání ubytování atd.) a všeobecnou orientaci v české společnosti. Respondenti však jsou s jejich strukturou a reálným fungováním skutečně obeznámeni pouze výjimečně (viz výše). Spoléhání na neformální struktury pak může být výrazem nízkého zájmu o integrační potřeby cizinců v lokalitě.

⁵⁴ více o aktivitách Krajské knihovny v Liberci na www.kvkli.cz

⁵⁵ Klub Hanoi je občanské sdružení zaměřené na Vietnam a život vietnamské komunity v ČR. Bylo založeno v Praze v roce 2004 studenty vietnamistiky. Také v Liberci je jeho činnost spojována především se studenty východoasijských jazyků.

⁵⁶ Například respondentka uváděla navázání („*vybojování*“) dobrého vztahu mezi farářem, který je aktivní při integraci určité skupiny cizinců (sám pochází z Ukrajiny), a vedoucím oddělení místní cizinecké policie.

3.4 Strategie integrace cizinců na lokální úrovni

Nerozvinutost institucionální struktury integrace cizinců popsaná v předcházející kapitole v podstatě odpovídá významu, který je této oblasti sociální politiky připisován na lokální úrovni. Ten se zcela nepochybně promítá také do míry (ne)rozvinutosti lokálních integračních politik v ČR. V následující kapitole budeme věnovat pozornost přístupu k integraci cizinců ve vybraných městech z hlediska existence specifických strategií, programů, aktivit či opatření v této oblasti.

3.4.1 Integrace cizinců v koncepčních dokumentech municipalit

Převládající omezené povědomí o potřebách cizinců a percepce jejich „bezproblémovosti“ ze strany úředníků i politiků v kombinaci s nízkým stupněm organizovanosti a občanské participace přistěhovalců vede k **absenci koncepčního přístupu** k integraci cizinců na lokální úrovni. V žádném z navštívených měst nebyla formulována koncepce integrace cizinců a nebyla ani vyjádřena její potřeba. Naopak respondenti nezářídka vyjadřovali přesvědčení, že přistěhovalci nepředstavují v dané lokalitě „problém“ nebo že se jedná o nepočetnou skupinu, a proto není důvod vytvářet pro ně specifická opatření. Se záměrem vytvořit ucelenou koncepci politiky ve vztahu k integraci cizinců jsme se setkali pouze v Praze, kde se však jeho realizace jeví jako značně nejistá s ohledem na potlačení agendy integrace cizinců po komunálních volbách v roce 2006 (viz výše)⁵⁷.

Pokud je tedy integraci cizinců věnována pozornost v některém z koncepčních či programových dokumentů zkoumaných měst, pak se jedná pouze o jejich velmi okrajové zahrnutí do širších strategií, typicky do **komunitního plánování sociálních služeb**. V naprosté většině měst se ovšem jedná pouze o potenciální pokrytí cizinců, a to v případě jejich příslušnosti k některé z vymezených cílových skupin⁵⁸. Speciální pozornost je cizincům v rámci komunitního plánování věnována pouze výjimečně; setkali jsme se s ní v Plzni a Liberci a okrajově také v Brně⁵⁹. Zařazení přistěhovalců mezi cílové skupiny komunitního plánování je přitom pro rozvoj procesu integrace cizinců velmi přínosné. Vede k identifikaci jejich potřeb a existujících sociálních služeb, otevírá prostor pro komunikaci klíčových aktérů v oblasti integrace (neziskových organizací, veřejnoprávních institucí ad.) a vytváří předpoklad pro následný rozvoj integrační politiky na lokální úrovni. Nejkomplexněji je oblast integrace cizinců rozpracována v Komunitním plánu sociálních služeb v Liberci pro období let 2006 - 2009, který zejména identifikuje celou řadu problémů v oblasti integrace cizinců (včetně neexistence sítě sociálních služeb pro cizince, jejich zneužívání na trhu práce a negativních postojů ze strany majoritní populace). Ne všechny problémy jsou ovšem v plánu ošetřeny; opatření směřují zejména k podpoře v oblasti (multikulturního) vzdělávání. Přesto je liberecký komunitní plán v českých podmínkách z hlediska zohlednění potřeb v oblasti integrace cizinců jedinečný a představuje dobré východisko pro rozvoj lokální integrační politiky v Liberci.

⁵⁷ Zpracování koncepce bylo znovu projednáno na zasedání Komise dne 23. 8. 2007. Komise schválila návrh zahájit práci na tvorbě koncepce ve spolupráci s MPSV.

⁵⁸ Nejčastěji jsou v plánech zahrnuti senioři, zdravotně postižení a osoby ohrožené sociálním vyloučením, děti a rodina; spíše výjimečně pak národnostní menšiny, nezaměstnaní ad.

⁵⁹ Pouze v Plzni a Liberci byla vytvořena pracovní skupina zabývající se přímo integrací cizinců.

3.4.2 Integrační opatření na lokální úrovni

Přestože v ČR na lokální úrovni prakticky neexistuje koncepce integrace cizinců, mohou města uplatňovat dílčí opatření zaměřená na integraci či na řešení jednotlivých bariér, s nimiž se cizinci potýkají (a jež jsou pracovníky městských úřadů reflektovány) a mohou tak uplatňovat určitý typ integrační politiky de facto, aniž by byla uceleně formulována. Zajímali jsme se proto, zda je městskými úřady podporována integrace přistěhovalců v oblastech, které jsou respondenty považovány za klíčové. Těmito oblastmi jsou na úrovni strukturální integrace zejména začlenění na trh práce, bydlení a přístup ke vzdělávání. Integrace cizinců v těchto třech oblastech je podle respondentů často vzájemně provázána a je předpokladem pro hlubší integraci v interaktivní rovině (četnosti a kvalitě vztahů s majoritou), která pak slouží jako určitý indikátor úspěšnosti integračního procesu. Vztahy s domácím obyvatelstvem jsou navíc podmíněny dalšími významnými faktory na straně české společnosti i na straně přistěhovalců. Na straně společnosti se jedná zejména o postoje vůči cizincům (*otevřenost* a *tolerance*), garance práv cizinců a institucionální zabezpečení sociálních služeb pro cizince, jejich dostupnost a kvalita. Naopak na straně cizinců je vnímáno jako klíčové zvládnutí jazyka, dále pak pozitivní postoje vůči přijímající společnosti (akceptace základních norem, *tolerance*) a celkově snaha o začlenění.

Opatření v oblasti bydlení

Role místní samosprávy v oblasti bydlení pro cizince je do značné míry ovlivněna celkově nevyjasněnou situací v sektoru sociálního bydlení a průběhem deetatizace a následné privatizace bytového fondu po roce 1990, která v řadě měst vedla k výrazné redukci bytového fondu ve vlastnictví obcí. Přístup k bydlení v obecních bytech je tedy značně omezen i pro domácí populaci, která je při uspokojování svých bytových potřeb odkázána primárně na tržní mechanismy. V přístupu měst k podpoře bydlení pro sociálně potřebné rodiny pak je zdůrazňována primární odpovědnost ve vztahu k domácí populaci, zejména pak k občanům daného města.

„...tady máme spoustu sociálních problémů sami se svými sociálně potřebnými, takže co se týká cizinců... tak město by mělo v té oblasti bydlení fungovat v minimální míře.“
(Brno)

Nedostatek obecních bytů byl všeobecně identifikován jako rozhodující faktor negativně ovlivňující možnosti intervence měst v oblasti bydlení cizinců. Ty se pak často omezují na zabezpečování nouzového ubytování, například v ubytovnách či domech pro matky s dětmi, pokud se cizinec ocitne ve velmi obtížné situaci a je přímo ohrožen bezdomovectvím. Pomoc těmto přistěhovalcům se pak zřejmě příliš neliší od postupů uplatňovaných ve vztahu k ostatním sociálně potřebným osobám. Z hlediska krizové intervence v oblasti ubytování cizinců se pak jeví jako ojedinělá iniciativa města Brna, které v rámci komunitního plánu sociálních služeb stanovilo za cíl vybudovat do roku 2009 azylový dům pro cizince v nouzi (s dlouhodobým i krátkodobým pobytem)⁶⁰.

Mezi dotázanými pracovníky městských úřadů ovšem existují značné rozdíly v názorech na to, zda a nakolik by se města měla v této oblasti angažovat. Někteří respondenti považovali města za klíčové či dokonce jediné aktéry při integraci cizinců v oblasti bydlení (např. Česká Lípa, Hodonín, Liberec), avšak neschopné svoji roli

⁶⁰ Na území města Brna v současné době existuje azylový dům určený speciálně pro azylanty s kapacitou 50 lůžek, který provozuje nezisková organizace SOZE.

naplnit. Podle další skupiny respondentů by ovšem mělo být ubytování přistěhovalců v ČR zabezpečováno samotnými cizinci a jejich rodinami prostřednictvím trhu; významnou úlohu přisuzují také solidárním vazbám v rámci příbuzenstva a jednotlivých komunit cizinců. Poslední část respondentů pak zdůrazňuje odpovědnost státu při integraci cizinců včetně oblasti bydlení.

Celkově se ukazuje, že města jsou spíše ochotna přijmout roli při integraci cizinců v oblasti bydlení, pokud je podpořena (zejména finančními) incentivami ze strany státu. Města totiž přistupují odlišně ke skupinám přistěhovalců, jejichž bydlení je státem dotováno. Jedná se zejména o azylanty, na které se vztahuje státní integrační program realizovaný Ministerstvem vnitra. Tento program spojuje podporu nájemního bydlení azylantů s dotacemi na rozvoj infrastruktury obcí a na opravu bytového fondu v majetku obcí,⁶¹ které jsou představiteli měst zřejmě vnímány jako výhodné. Účast měst ve státním integračním programu navíc Ministerstvo vnitra aktivně podporuje přímým jednáním se zástupci měst.

„Odbor migrační politiky Ministerstva vnitra má velkou snahu a vyvíjí i aktivitu, jezdí sem na jednání, přemlouvá zástupce města, aby vytvořili prostor pro to, aby se sem mohli přistěhovat azylanti.“ (Cheb)

Přesto se realizace státního integračního programu v některých městech nedaří. Snaha o získání finanční dotace totiž zřejmě někdy vede k nabídkám bytů, o které nemají azylanti zájem (například z důvodu špatných pracovních příležitostí, odloučenosti od měst nebo charakteru bydlení⁶²). V dalších případech se finanční incentivy ukázaly jako nedostatečné pro motivaci radních (např. Cheb). Řada měst zahrnutých do výzkumu však má s poskytováním integračních bytů azylantů zkušenosti a celkově představuje účast ve státním integračním programu typickou formu participace měst na integraci cizinců v oblasti bydlení.

Obce mohou před integrací cizinců preferovat přidělování bytů vlastním občanům, případně navracejícím se krajanům. Krajané představují druhou skupinu podporovanou státem, s jejíž integrací mají města poměrně značné zkušenosti. V současné době probíhá integrace krajaňských rodin z Kazachstánu. Přijetí krajaňské rodiny je spojeno s dotacemi na pořízení bydlení a rozvoj infrastruktury; vládní program navíc finančně podporuje také jejich integraci (náklady na asistenci, jazykové vzdělávání ad.).⁶³ Jsou tak vytvořeny podmínky pro komplexní postup v první fázi jejich integrace. Do aktuálního programu integrace kazašských rodin se rozhodla zapojit města Sokolov, Hodonín a Jeseník; v minulosti však na obdobných programech participovala také řada dalších měst zahrnutých do výzkumu.

Lze tedy shrnout, že města nemají vyvinuty strategie ani dílčí opatření na podporu bydlení cizinců. Výjimku představuje integrace azylantů a krajanů, u kterých však města nevytváří vlastní specifické přístupy, ale spíše rozhodují o účasti či neúčasti ve státním programu. Vzhledem k absenci státních bytů je ovšem participace měst v tomto programu nezbytným předpokladem jeho úspěšnosti.

Opatření v oblasti integrace cizinců na pracovní trh

Začleňování na pracovní trh je podle dotázaných pracovníků městských úřadů prakticky zcela mimo působnost orgánů místní samosprávy. Tuto činnost zařazují

⁶¹ Blíže viz usnesení vlády č. 5/2006 Sb., stránky Ministerstva vnitra <http://www.mvcr.cz/azyl/integrace.html#sip>

⁶² Například se nepodařilo obsadit správcovský byt na ubytovně v Mělníku nebo ubytování na venkově na Českokrumlovsku.

⁶³ blíže viz usnesení vlády č. 1248 z 1. 11. 2006

především do kompetencí úřadů práce, s nimiž však městské úřady a magistráty v oblasti integrace cizinců až na výjimky nespolupracují (viz níže). Respondenti pak zpravidla nemají povědomí o specifických aktivitách zaměřených na nezaměstnané přistěhovalce, což může být ovšem dáno nízkým důrazem úřadů práce na tuto skupinu⁶⁴. Výjimku představují projekty na podporu zaměstnanosti přistěhovalců realizované Úřadem práce v Liberci, které byly pracovníkem městského úřadu velmi pozitivně hodnoceny. Celkově převažuje přesvědčení o možnosti zařazovat nezaměstnané cizince do necílených programů aktivní politiky zaměstnanosti a o předpokladech úřadů práce vytvářet specializované programy pro cizince v případě, že by vznikla jejich potřeba. Respondenti v řadě měst přitom vycházejí z přesvědčení, že taková potřeba v jejich lokalitě dosud nevyvstala. Podstatnou část migrace podle nich totiž představují dočasní pracovní migranti, kteří přicházejí do měst právě z důvodu dobré dostupnosti zaměstnání. Pracovní příležitosti jsou pak těmto osobám zprostředkovány převážně soukromými agenturami nebo prostřednictvím neformálních kontaktů (například v rámci komunity). Získání zaměstnání tedy podle respondentů není pro cizince velkým problémem. Tím je spíše kvalita pracovních míst obsazovaných cizinci. Intervence pracovníků městských úřadů jsou v této oblasti omezeny na zprostředkování poradenství zaměřené na ochranu práv zaměstnanců.

„[Pracovní podmínky cizinců] jsou velmi palčivým problémem a setkávám se se stížnostmi na tuhle oblast poměrně často. Nicméně Magistrát města Plzně v tomhle není kompetentní vlastně zasahovat do pracovně právních vztahů... Nabízíme tu možnost jaksi individuálně se bránit proti nějakým nesrovnalostem v této oblasti například formou právního poradenství občanské poradny nebo prostřednictvím úřadu práce. Ale přiznám se, že často narazím na určitou skepsi těch cizinců v tom smyslu, že pokud by ten problém jaksi institucionalizovali, tak že by si sami přivodili problém a o tu pracovní příležitost by přišli.“ (Plzeň)

Pokud pracovníci městských úřadů výjimečně přicházejí do kontaktu s nezaměstnanými cizinci, pak je tomu tak nejčastěji v souvislosti s výplatou dávek sociální pomoci. V těchto případech intervence městských úřadů spočívá ve zprostředkování kontaktu s institucemi neziskového sektoru, které se věnují programům podpory zaměstnanosti nebo sociálnímu poradenství (Bruntál, Plzeň). Někteří respondenti pak spontánně vyjadřovali připravenost obdobný přístup uplatnit (Česká Lípa, Domažlice).

Také v oblasti podpory podnikání cizinců je role městských úřadů pouze okrajová, nejčastěji se omezuje na formální úkony spojené s vydáváním živnostenských listů. Strategie podpory podnikání, ze které by případně mohli mít užitek také přistěhovalci, byla zmíněna pouze pracovníkem brněnského magistrátu.

Opatření v oblasti vzdělávání

Participace městských úřadů na vzdělávacích aktivitách pro cizince je v České republice velmi omezená; řada respondentů ji hodnotí dokonce jako zcela absentující (např. Kroměříž, Domažlice, Mělník, Opava). Nejčastěji zmiňovanou formou účasti je poskytování finančních prostředků na podporu jazykového vzdělávání, a to zejména neziskovým organizacím, případně poskytnutí vhodných prostor pro výuku. Zpravidla se však jedná o potenciální možnost podpory, která však není realizována zejména z důvodu nízkého zájmu ze strany cizinců (Opava, Ostrava) či nedostatku finančních prostředků (Český Krumlov). S konkrétními aktivitami v oblasti podpory vzdělávání přistěhovalců jsme se setkali pouze na několika městských úřadech: v Plzni, Liberci,

⁶⁴ Například v roce 2006 bylo do některého z programů APZ zařazeno pouze 1,2 % z celkového počtu 2 753 nezaměstnaných cizinců ze třetích zemí. (Zdroj: statistiky úřadů práce – program OK práce)

Českém Krumlově a Sokolově. V Českém Krumlově a Sokolově se ovšem jedná o okrajové záležitosti. Český Krumlov se rozhodl podpořit neziskovou organizaci, která pořádá kurzy pro cizince, rozšiřováním informací o této aktivitě; Sokolov má zajištěno půlroční jazykové vzdělávání pro rodinu krajanů z Kazachstánu⁶⁵. Poněkud větší podporu vzdělávání cizinců jsme identifikovali pouze v Plzni a Liberci. V Plzni se jedná o příspěvky cizincům na jazykové kurzy a finanční podporu neziskových organizací, které organizují kurzy pro cizince (a to nejen jazykové)⁶⁶. Nejvíce iniciativy v oblasti vzdělávání cizinců pak projevily magistrát města Liberec, který se podílel na organizaci jazykových kurzů češtiny pro cizince z Ukrajiny a Ruska pořádaných Krajskou vědeckou knihovnou Liberec. Magistrát se podílel organizačně (např. zajištěním lektorů) i finančně a navíc vznik tohoto programu také inicioval.

Opatření na podporu rozvoje dobrých vztahů mezi majoritou a přistěhovalci

Podpora rozvoje dobrých vztahů mezi domácími obyvateli a přistěhovalci prostřednictvím vzájemného poznávání patří mezi integrační aktivity, které jsou v českých a moravských městech relativně více rozšířeny. Typicky se jedná o podporu akcí, zejména festivalů, zaměřených na prezentaci odlišných kultur a tradic. Může se přitom jednat o festivaly specificky zaměřené na cizí kultury (například Festival národnostních menšin v Karviné, Praha srdce Evropy), ale také o zapojení přistěhovalců do akcí tradičně pořádaných v dané lokalitě (například hodů, městských slavností apod.). Seznámení domácích obyvatel s kulturními tradicemi jiných národů má sloužit k překonávání negativních postojů a může poskytovat také prostor pro vzájemné setkávání. Respondenti rovněž všeobecně vyjadřovali ochotu měst podpořit kulturní aktivity národnostních spolků, a to zpravidla v podobě přidělení grantových prostředků. Přístup k této podpoře je však zpravidla podmíněn formální organizovaností komunit, která je častější u dlouhodobě usazených národnostních menšin než u přistěhovalců. Nízký stupeň organizovanosti cizinců zejména v menších městech (viz výše) tak může představovat bariéru v přístupu k finanční podpoře ze strany města. Poskytnutí podpory rovněž předpokládá iniciativu a zájem, který je však všeobecně hodnocen u komunit přistěhovalců jako spíše nízký.

„Pokud cizinci chtějí a vejdou do obecných podmínek přihlašování do grantů, tak jsou podpořeni vždy – ať se to týká sportovních aktivit, kulturních aktivit, ať se to dále týká jejich novin místních nebo vytvoření podmínek pro jejich činnost poskytnutím místností, kde se scházejí. Tak v tom si myslím, že je město velmi velmi vstřícné vůči těm, kteří o to stojí...“ (Ostrava)

Finanční dotace však není jedinou formou podpory akcí přistěhovalců a jejich komunit. Mezi další formy patří poskytnutí vhodných prostor pro jejich konání (sportovišť, kulturních zařízení) a také symbolická podpora v podobě přijetí záštity města nad některými akcemi, účast na jejich propagaci apod.

Výjimečně jsme se setkali také s aktivitami v jiných oblastech, například v oblasti náboženství a podpory duchovního života (Liberec, Praha, Česká Lípa). Ta je považována za velmi citlivou oblast a pozitivní zkušenosti byly zmíněny pouze na Liberecku, kde je navázána dobrá spolupráce s ukrajinským farářem, který

⁶⁵ Ta je ovšem hrazena ze státních prostředků ve všech městech, které se zapojují do programu přesídlení krajanů z Kazachstánu. V jeho rámci je obcím poskytnut příspěvek ve výši 40 000 Kč na každou rodinu (Usnesení vlády č. 1248 z 1.11.2006).

⁶⁶ Zmíněna byla podpora činnosti občanského sdružení Studnice, které v roce 2007 realizuje projekt „*Dům vzdělání – vzdělávací kurzy pro cizince*“ určený dlouhodobě legálně usazeným cizincům. Je složen ze dvou částí: kurzu práce na PC a kurzu hledání zaměstnání. Projekt je tedy zaměřen na integraci cizinců na pracovní trh.

představuje významného aktéra v procesu integrace cizinců. Naopak vstřícnost České Lípy k podpoře náboženského života Ukrajinců zůstala bez očekávaných výsledků:

„Město výhodně pronajalo určitou nemovitost, protože nám bylo slibováno, že konkrétně ten jeden pan duchovní [z Ukrajiny] tady bude pořádat různé aktivity pro tuhleto komunitu, že bude mít i prodejnu pro členy pravoslavné církve, bude pořádat bohoslužby. Tak jsme se domnívali, že to tady trošičku v té oblasti rozjede, ale nestalo se tak. My jsme se domnívali, že by to mohlo být i určité zpestření toho spektra tady [...] ty sliby potom nebyly z jejich strany vůbec realizovány.“ (Česká Lípa)

V několika městech byl také zmiňován projekt Rodina odvedle (Cheb, Mělník, Liberec, Ostrava), který je zaměřen na rozvoj integrace v interaktivní dimenzi. Tento projekt je organizován občanským sdružením, v některých případech se však zástupci města na průběhu projektu aktivně zúčastnili (např. respondentka z Liberce působila několik let jako koordinátorka projektu). Zapojení městských úřadů do projektu se však jeví spíše jako okrajové.

Celkově z rozhovorů vyplývá přesvědčení respondentů o aktivitě a vstřícnosti městských úřadů v oblasti podpory kulturních aktivit cizinců a rozvoje dobrých vztahů mezi domácí populací a přistěhovalci.

Zprostředkování informací pro cizince

Dotázaní pracovníci městských úřadů identifikovali informovanost a orientaci v novém prostředí jako jednu ze základních potřeb přistěhovalců, jejíž uspokojení vytváří předpoklad pro nastartování procesu integrace. Zprostředkování informací považují za významné také v dalších fázích integrace. Městské úřady v České republice ovšem nemají rozvinutý mechanismus orientace a komplexního poradenství pro cizince. Přístup k přistěhovalcům se zpravidla neliší od obecného modelu, kdy jsou pracovníci sociálních odborů připraveni poskytnout základní sociální poradenství (což považují za svoji povinnost stanovenou zákonem) a poradenství v rámci své odbornosti. V ostatních, zejména specifických či komplexnějších případech, pak tito pracovníci zprostředkovávají kontakt na neziskové organizace zabývající se poradenstvím.

„Tak vlastně ze zákona o sociálních službách by jim základní poradenství měla poskytnout každá organizace. Samozřejmě i u nás, když se sem obrátí, tak jim budou informace poskytnuty [...] Pragmaticky vám to řeknu tak, že v naší síti je jedna odborná neziskovka, která poskytuje vyloženě sociální poradenství zdarma. A dokonce ten systém funguje tak, že když je to komplikované... automaticky zvedám telefon, dávám vizitku a jsme domluveni.“ (Bruntál)

Právě důraz na neziskový sektor je v oblasti poradenství poměrně značný. Ve většině měst nefungují neziskové organizace zaměřené na cizince, a proto jsou v této oblasti využívány zejména služby občanských poraden. Vzhledem k probíhajícímu procesu komunitního plánování v řadě měst disponují seznamem poskytovatelů sociálních služeb, což pracovníkům sociálních odborů zlepšuje možnosti zprostředkování kontaktu na relevantní instituce. Kromě neziskových organizací respondenti kladli důraz na poskytování informací odděleními cizinecké policie a na roli kontaktních osob, které přijíždějící zpravidla v místě destinace mají (příbuzní, známí, komunita, zprostředkovatelé práce ad.).

Významnou informační roli ve vztahu k cizincům naplňuje pouze magistrát města Plzně. To je dáno zejména existencí pracovníka specializovaného na agendu integrace cizinců (viz výše), který je v komunitě cizinců dobře zaveden. Plzeňský magistrát navíc v rámci komunitního plánování formuloval opatření směřující ke

3. Analytická část

zvyšování informovanosti přistěhovalců a vytvořil tak základy rozvoje aktivního přístupu města v této oblasti.

„Základní opatření byla vlastně tři. Bylo tam vytvoření informačního střediska a pod tímto informačním střediskem zároveň vytvoření nějakých vzdělávacích aktivit, i když už to jde trochu mimo sociální služby, přesto se to ukázalo jako velký problém, takže co se týká informovanosti a vzdělávání cizinců, to byla jedna záležitost. A druhé opatření bylo vytvoření jakési služby terénní práce, to znamená vyhledávání těch problémů a cizinců s problémy přímo v terénu. Měla by to být služba, která bude s tím informačním střediskem hodně provázaná, protože v té terénní práci by mělo jít především o informovanost a prevenci těch sociálních problémů cizinců. A třetí opatření bylo vlastně zachování toho pracovního místa toho koordinátora v rámci magistrátu města Plzně i na další léta.“ (Plzeň)

Další integrační aktivity

Vedle výše uvedených aktivit a opatření jsme se v rámci rozhovorů setkali se dvěma dalšími typy podpory, které směřují k překonávání identifikovaných bariér. Jedná se o pomoc při překonávání administrativních bariér, například vyplňování formulářů a poskytování poradenství (v jednom případě bylo například žadatelům o grant doporučeno, aby vytvořili občanské sdružení). Dalším typem pak je poskytování krizové intervence, která může jít až výrazně za hranice kompetencí pracovníků městských úřadů.

„...třeba teď tu byla paní ze Slovenska, která nesplňovala vůbec nic a splňovat vůbec nic nechtěla, nebyla tu ani hlášena. Když jsme zjišťovali na Cizinecké policii, tak my podle zákonů jsme jí mohli dát akorát mimořádnou okamžitou pomoc z titulu, že by jí a jejím dětem hrozila vážná újma na zdraví. A jinak jsme jí tedy zakoupili lístky na to Slovensko, tam jsme na Slovensko volali, že jí tam poskytnou nějaké bydlení v azylovém domě. Načež jsme ji tam v noci vezli na autobus, protože ten jel ze sousedního města, naším autem služebním... My jsme jí všechno na tom Slovensku zajistili, na to Slovensko jsme jí zaplatili cestu, nakoupili jsme jí potraviny, jo, takže takovou tu pomoc prostě krizovou můžeme udělat my a děláme my, ale říkám, to je naprosto marginální věc.“ (Zlín)

4. Závěr

4.1 Městské úřady jako aktéři sociální integrace cizinců

V České republice iniciativa v oblasti integrace cizinců vychází jednoznačně z centrální úrovně. Města zatím nevnímají cizince jako cílovou skupinu svých opatření a přístup k nim je zpravidla omezen na výkon státní správy (v přenesené působnosti) a na krizovou intervenci v případě vážných individuálních problémů. Vůči přistěhovalcům je uplatňována všeobecná politika, která je cílena na vymezené kategorie v rámci majoritní populace. Také z hlediska dimenzí integrace, které jsou městskými úřady podporovány, je patrná orientace na majoritní populaci a její kulturní obohacení, popisované často jako rozvoj mezikulturních vztahů a tolerance (např. podpora multietnických festivalů apod.). Obce nejsou v oblasti integrace cizinců iniciativní z řady důvodů. Je zřejmé, že **potřeby a problémy** cizinců v lokalitě zůstávají pracovníkům městských úřadů **do značné míry skryty**; jejich poznatky mají často spíše povrchní, nesystematický a intuitivní charakter. Určitá „skrytost“ přistěhovalců se projevuje ve dvou dimenzích. Za první z nich můžeme považovat skutečnost, že cizinci nejsou vnímáni jako zdroj sociálních problémů a nevyvolávají proto zvýšený zájem ze strany pracovníků městských úřadů. To je ovlivněno zejména tím, že se přistěhovalcům daří začlenit na pracovní trh a nejsou typickými požívateli sociálních dávek. Druhou dimenzi pak určuje postoj přistěhovalců, kteří **veřejně nedeklarují svoje potřeby** a zřejmě mnohdy omezují své sociální kontakty na etnicky či národnostně definované sítě. Přesvědčení respondentů o uzavřenosti komunit cizinců naznačuje významnou bariéru a nenaplněnost interaktivní dimenze sociální integrace. Mezi další příčiny nízkého důrazu na agendu integrace cizinců pak patří také **omezené zdroje, malá politická priorita** (přistěhovalci v naprosté většině nejsou voliči) a dosud relativně **nízký počet** cizinců ve většině měst.

I přes „skrytost“ života cizinců se ovšem vynořuje **řada problémů a bariér**, které byli respondenti schopni identifikovat. Jedná se zejména o špatné pracovní podmínky až vykořisťování zahraničních dělníků, prostituci a obchod s lidmi ve vztahu k ženám z východních zemí, nízkou kvalitu ubytoven, skryté praktiky uvnitř komunit (klientelismus u Ukrajinců, drogové dealerství u Vietnamců), administrativní bariéry, lhostejnost až xenofobii majority, případně také nedostatečnost vybavení službami pro cizince. Některé z těchto problémů byly zmíněny častěji, jiné mají zřejmě lokálně specifický charakter. O komplexní analýzu života a potřeb cizinců se mohl opřít pouze respondent v Plzni; řada problémů a potřeb však byla odhalena také v rámci komunitního plánování v těch městech, která cizince vymezila jako jednu z cílových skupin tohoto procesu (Liberec, Brno). Tyto plány pak také (i když v omezené míře) přinesly návrhy opatření cílených na cizince a jejich potřeby.

Zcela **nerozvinutá zůstává institucionální struktura** integrace cizinců v rámci městských úřadů. Integrace cizinců je zpravidla vymezena jako vedlejší agenda některého z pracovníků sociálního odboru; jen zřídka jsou formovány specializované pozice či poradní orgány (komise či výbory) zaměřené na tuto agendu. S nedostatky se ovšem potýkají také města, ve kterých již byly vytvořeny základy institucionálního zabezpečení integrace (Plzeň, Liberec, Brno, Praha). Například se jedná o kumulovanost funkcí a některé povolební reorganizační změny vedoucí k potlačení agendy integrace cizinců.

4. Závěr

Městské úřady v procesu integrace cizinců spoléhají zejména na tři aktéry: vedle státních institucí se jedná o neziskové organizace a neformální sítě přistěhovalců. Zatímco státní instituce zajišťují především strukturální integraci, od neziskových organizací je očekáváno širší pokrytí služeb pro cizince. NNO zaměřené výhradně na podporu integrace cizinců zatím působí zejména ve velkých městech; v menších jsou schopny tuto činnost v případě potřeby zajistit všeobecně zaměřené organizace, které pak nejčastěji poskytují krizovou intervenci a poradenství. Zprostředkování kontaktu na NNO patří k typické formě pomoci, kterou poskytují nebo jsou připraveni poskytnout pracovníci městských úřadů. Přestože pracovníci městských úřadů nemají bližší informace o fungování neformálních sítí cizinců, z jejich výpovědí často vyplynulo pevné přesvědčení o existenci mechanismů uvnitř jednotlivých komunit, které jsou integraci schopny zajistit (ve strukturální dimenzi, zvláště pak v oblasti trhu práce, bydlení a informovanosti). Spoléhání na neznámé mechanismy, které jsou navíc v jiných souvislostech považovány za rizikové (viz výše), ovšem prohlubuje bariéru mezi představiteli lokální vlády a přistěhovalci a nepřímo podporuje vznik tzv. paralelní společnosti.

V rámci zjištění výzkumné studie lze za příklad dobré praxe v oblasti integrace cizinců v ČR považovat strategii města Plzně. Její součástí je jak identifikace životních podmínek a potřeb cizinců, tak také formulace opatření určených pro cizince a prosazování aktivního přístupu k této cílové skupině. Významným prvkem je také zakotvení funkce pracovníka pro integraci cizinců, který ve vztahu k cizincům plní funkci styčného důstojníka a aktivně komunikuje s dalšími relevantními aktéry integrace.

4.2 Doporučení

Je zřejmé, že kvalitní integrační opatření musejí vycházet z **identifikace potřeb** přistěhovalců na lokální úrovni. Jedním ze základních předpokladů je tedy zmapování situace cizinců a jejich potřeb a prohloubení kontaktů s nimi. Tento proces by podpořilo lepší institucionální zakotvení agendy integrace cizinců; zejména pak **zavedení pracovní pozice** zaměřené na integraci cizinců a jasné vymezení její pracovní náplně odděleně od agendy integrace jiných skupin (zejména Romů) a podpory národnostních menšin. Je přitom významné, aby pracovník na této pozici spolupracoval s ostatními aktéry integrace cizinců a také aby o jeho existenci a činnosti byli informováni samotní přistěhovalci. To může představovat základ pro vznik integrační sítě na lokální úrovni. Právě **navazování partnerství** představuje další významný faktor pro vytvoření efektivního systému integrace cizinců na lokální úrovni, neboť vytváří prostor pro výměnu aktuálních informací, vzájemného učení a koordinaci jednotlivých integračních aktivit. Vzhledem k relativně nízkému počtu cizinců a jejich koncentraci ve větších městech by mohla tato partnerství mít také regionální charakter. Posílit je třeba roli **krajských úřadů** a jejich koordinační potenciál. Ačkoliv Koncepce integrace cizinců zmiňuje institucionální zabezpečení integrace cizinců v rámci krajských úřadů, výzkum lokálních integračních politik odhalil nedostatečnou komunikaci mezi krajskými a městskými úřady a spíše marginální význam krajských úřadů jako aktérů sociální integrace přistěhovalců.

Pro nastartování tvorby a implementace integračních strategií na lokální úrovni je rovněž nezbytné městské úřady **motivovat k aktivnímu přístupu**. Při uplatňování dosavadního problémově orientovaného přístupu směřují municipality k zanedbání preventivních opatření; čekat na vznik problémů se ovšem nejeví jako příliš vhodná strategie. Motivovat obce k participaci v integračním procesu představuje významný

úkol pro vládní politiku. Je zřejmé, že v oblastech s rozpracovanými finančními incentivami (integrace azylantů, krajanů) je ochota obcí angažovat se v procesu sociální integrace cizinců poměrně značná. Vedle finančních pobídek může zainteresovanost obcí podpořit také přímá komunikace s pracovníky odpovědnými v oblasti integrace cizinců na centrální úrovni (zejména MPSV), případně vytváření seminářů a zprostředkování příkladů dobré praxe. Motivaci obcí i samotný integrační proces lze dále posílit také prostřednictvím zplnomocňování přistěhovalců, například zvyšováním jejich informovanosti a schopnosti formulovat své potřeby, zajištěním ochrany jejich práv a zvýšením důvěry k českým institucím. To předpokládá všeobecné zkvalitnění služeb státních institucí přicházejících do kontaktu s přistěhovalci (například cizinecké policie, úřady práce ad.). Z hlediska lokální politiky má značný potenciál **umožnění účasti v komunálních volbách** (aktivní i pasivní) dlouhodobě usazeným cizincům.

Literatura

ALEXANDER, M. Cities and Labour Immigration. Comparing Policy Responses in Amsterdam, Paris, Rome and Tel Aviv. Aldershot: Ashgate, 2007.

BARŠOVÁ, A., BARŠA, P. Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno: Masarykova univerzita v Brně a Mezinárodní politologický ústav, 2005.

BOSSWICK, W., HECKMANN, F. Social integration of immigrants: Contribution of local and regional authorities. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2006.

BORKERT, M. ET AL Local integration policies for migrants in Europe. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2007.

CARRERA, S. 'Integration' as a Process of Inclusion for Migrants? The Case of Long-Term Residents in the EU. CEPS Working Dokument No. 219/March 2005.

ČSÚ Cizinci v České republice za rok 2006. Praha: Český statistický úřad, 2007.

ČSÚ Demografická ročenka za rok 2005. Praha: Český statistický úřad, 2006.

DRBOHLAV, D. Integrace imigrantů bez obcí? – Dům stavěný na písku. In: L. Sýkora, J. Temelová (eds.) Prevence prostorové segregace, s. 55-59. Praha: Přírodovědecká fakulta UK v Praze, Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2005.

EVROPSKÁ KOMISE Sdělení Komise Radě a Evropskému parlamentu o přistěhovalectví, integraci a zaměstnanosti. KOM (2005) 385 v konečném znění. Brusel, 2005. Dostupné z <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0389:FIN:CS:PDF>

FROY, F. From Immigration to Integration: Comparing Local Practices. In: OECD From Immigration to Integration. Paris: OECD, 2006.

OECD From Immigration to Integration. Paris: OECD, 2006.

RÁKOCZYOVÁ, M. Mainstreaming sociálního začleňování v České republice: výzva české veřejné politice. Fórum sociální politiky, 2007, Vol.1, No. 2, pp. 9-12. Praha: VÚPSV, 2007.

RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R. Mainstreaming social inclusion. National report for the Czech Republic. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006. Dostupné z <http://www.vupsv.cz/Fulltext/MSI-CR.pdf>

SCHIERUP, C., HANSEN, P., CASTLES, S. Migration, Citizenship, and the European Welfare State – A European Dilemma. Oxford a New York: Oxford University Press, 2006.

UHEREK, Z. Cizinecké komunity a městský prostor v České republice. Sociologický časopis, 2003, Vol. 39, No. 2, pp. 193–216. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003.

UHEREK, Z. Společenská integrace migračních skupin – základní pojmy a problémové okruhy. Praha: Multikulturní centrum, 2003a. Dostupné z <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1957538>

Usnesení vlády č. 1248 z 1. 11. 2006

Usnesení vlády č. 5/2006

Zákon č. 326/1999 Sb. v platném znění

Zákon č. 161/2006 Sb.

Zákon č. 491/2001 Sb. v platném znění

Zákon č. 491/2001 Sb. v platném znění

Přílohy

Příloha 1: Scénář rozhovoru

1. CIZINCI VE MĚSTĚ

- Kdo jsou cizinci ve vašem městě? (*Národnost, vzdělanost, jaké mají problémy?*)
- Jaké jsou jejich ekonomické aktivity? (*Zaměstnání, podnikání, nezaměstnanost, pracovní podmínky*)
- Usazují se cizinci ve vašem městě nebo spíše převažuje dočasná migrace?
- Můžeme hovořit o komunitách cizinců žijících ve vašem městě? (*Udržují původní životní zvyklosti? Které?*)
- Kde cizinci bydlí? Mají tendenci k prostorové koncentraci? (*Pokud ano: které národnosti? Jaké jsou charakteristiky těchto lokalit? Vliv na vztahy s majoritou, pracovní uplatnění, docházka do škol, infrastruktura, vybavenost atd.*)
- Jak vnímají čeští občané cizince ve vašem městě? Jaké jsou vzájemné vztahy cizinců a českých občanů? (*Jsou lidé tolerantní vůči cizincům? Problémy, komunikace, četnost a typ kontaktů, kulturní a jazyková bariéra...*)
- Jaký je postoj cizinců k českým občanům ve městě?
- Pozorujete ve vašem městě vznik a vývoj druhé generace cizinců? (*jaké národnosti; jaké rozdíly v integraci do společnosti v porovnání s první generací; jak se obecně staví jednotlivé národnosti k češtví svých potomků*)
- Dochází k uzavírání smíšených manželství? (*národnosti, postavení na trhu práce apod.*)
- Prohřešky proti české legislativě (*kriminalita, práce na černo apod.*)

2. INSTITUCIONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ INTEGRACE

- Kdo všechno se na vašem městském úřadě zabývá integrací cizinců?
- Byl vytvořen nějaký orgán, který by měl speciálně na starosti agendu integrace cizinců? O jaký orgán se jedná? Můžete mi popsat náplň jeho činnosti?
- (Pokud ne: je činnost pracovníků z různých oddělení v oblasti integrace cizinců koordinována? Jakým způsobem?) – *koordinální orgán, osoba (zaměstnanec), dokument*
- Kdo jsou nejvýznamnější aktéři v procesu začleňování cizinců ve vašem městě? Můžete stručně popsat, jakým způsobem integraci cizinců ovlivňují? (*všichni aktéři*)
- Spolupracuje město při **vytváření** opatření na podporu integrace cizinců s nějakými dalšími institucemi? Se kterými? Jakým způsobem jste navázali spolupráci s těmito organizacemi?
- Jsou do procesu tvorby opatření nějakým způsobem zapojeni také samotní přistěhovalci?
(*Mají možnost být aktivně přítomni při rozhodovacích procesech tvorby strategií, politik?*)

(Projevují některé komunity cizinců zájem o aktivní účast na tvorbě municipální politiky?)

- Spolupracuje město při **realizaci** opatření na podporu integrace cizinců s nějakými dalšími institucemi? Se kterými a jak?
- Dochází při spolupráci s těmito institucemi k nějakým problémům? K jakým? *(Existuje podle vás instituce, jejíž účast na procesu integrace cizinců ve vašem městě považujete za důležitou a spolupráce s ní vážne?)*
- Jak jsou rozděleny kompetence v oblasti integrace cizinců mezi jednotlivými úrovněmi veřejné správy? Jaká je role neziskových organizací a občanského sektoru? *(Hodnocení činnosti neziskovém, hodnocení meziinstitucionální spolupráce.)*
- Je na městském úřadě zaměstnán nějaký cizinec? *(rozvést)*

3. OBLASTI INTERVENCE

A/

- Má město vytvořenou strategii (konceptci) začleňování cizinců? Je tato strategie formulována v nějakém dokumentu?
- Pokud ne: Čím se řídí integrační politika ve vašem městě? *(využíváte vládních dokumentů, jako je např. „Konceptce integrace cizinců“?)*
- Co rozumíte pod pojmem integrace cizinců? Co je cílem intervencí v oblasti integrace cizinců ve vašem městě? *(Myslíte, že je důležité, aby se cizinci integrovali?)*
- Ke kterým skupinám cizinců směřují opatření integrační politiky ve vašem městě? *(Vztahují se některá opatření také k dočasné migraci? Měli bychom integrovat také cizince, kteří do ČR přicházejí pouze kvůli lepším životním podmínkám?)*
- Co považujete za nejvýznamnější pro úspěšnou integraci cizinců ve vašem městě?
- Do jaké míry je potřeba, aby se cizinci přizpůsobili životním zvyklostem české společnosti? *(Je vhodné, aby si udrželi i své původní zvyklosti, hodnoty, kulturu? Do jaké míry?)*

B/

- Jakým způsobem se městský úřad nebo jiné instituce ve vašem městě podílejí na podpoře života cizinců v následujících oblastech:
 - bydlení
 - jazykové vzdělávání
 - vzdělávání dětí a mládeže
 - vzdělávání dospělých
 - začlenění na trh práce
 - pracovní podmínky
 - podnikání cizinců
 - poradenství v oblasti sociálního zabezpečení a orientace ve společnosti
 - vztahy s majoritou *(rovný přístup ke kulturním a společenským aktivitám, meziethnický, mezináboženský dialog a mezikulturní dialog)*

- kulturní, společenské a sportovní aktivity
- udržování svébytné kultury, náboženství
- občanská a politická participace
- mediace a řešení konfliktů
- Sdružují se cizinci ve vašem městě v zájmových či jiných organizacích? Podporuje město nějakým způsobem vznik nebo činnost těchto organizací?
- Vyvíjejí cizinci ve vašem městě nějaké kulturní aktivity? Jaké? Napomáhá město nějakým způsobem v rozvoji kulturních aktivit cizinců? (Pokud ne: proč? Mají možnosti?)
- Je proces udělování občanství ve Vašem městě spojen s nějakými zvláštními aktivitami?
- Myslíte si, že je důležité, aby měli cizinci při splnění určitých podmínek možnost získat občanství? Považujete současné podmínky nároku na občanství za optimální?
- S jakými bariérami se setkáváte při tvorbě a realizaci jednotlivých integračních opatření?

Příloha 2: Seznam dokumentů zahrnutých do analýzy

A/ Dokumenty jednotlivých městských úřadů

- Komunitní plán sociálních služeb v Liberci pro období 2006 - 2009
- Monitoring situace cizinců na území města Plzně, 2004
- Jednací řád Komise pro otázky integrace cizinců Rady města Plzně
- Mechanismus jednání Komise pro otázky integrace cizinců Rady města Plzně
- Setkání k přiletu první skupiny krajanů z Kazachstánu (materiál Ministerstva vnitra prezentovaný 19. 6. 2007 obcím, které se zapojily do integračního programu pro krajanů z Kazachstánu)
- Statut Komise pro otázky integrace cizinců Rady města Plzně
- SWOT analýza stávajících sociálních služeb v Plzni a vize rozvoje sociálních služeb v Plzni (dokument zpracovaný v rámci komunitního plánování)
- Komunitní plán sociálních služeb města Brna do roku 2009
- Zápis z jednání komise Rady HMP pro oblast národnostních menšin a integrujících se cizinců na území hl. m. Prahy a pro udělování grantů v této oblasti, ze dne 11.4. 2007
- Zápis z jednání komise Rady HMP pro oblast národnostních menšin a integrujících se cizinců na území HMP a pro udělování grantů v této oblasti, ze dne 23.8. 2007

B/ Internetové stránky vybraných měst a webové stránky zmiňovaných organizací a projektů

C/ Doplnující a kontextové dokumenty

- Demografická ročenka za rok 2005 (ČSÚ)
- Cizinci v České republice za rok 2006
- Usnesení vlády č. 1248 z 1. 11. 2006
- Usnesení vlády č. 5/2006
- Zákon č. 326/1999 Sb. v platném znění
- Zákon č. 161/2006 Sb.
- Zákon č. 491/2001 Sb. v platném znění
- Zákon č. 491/2001 Sb. v aktuálním znění

Příloha 3: Agenda integrace cizinců na lokální úrovni – přehled lokalit

Beroun	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	Odbor sociálních věcí a zdravotnictví; pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec;
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	v jednotlivostech spolupráce s Cizineckou policií a Úřadem práce, ale ne dlouhodobějšího charakteru; dále je rozvinutá spolupráce s neziskovými organizacemi na tvorbě komunitního plánu, který se ale nijak výrazně nespécializuje na cizince jako cílovou skupinu
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	v rámci své agendy řeší odbor sociálních věcí problémy cizinců v souvislosti s legislativou a na úrovni řešení problémů běžného občana ČR

Brno - město	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	Poradní orgán pro integraci cizinců: zástupci odboru dispozic s majetkem (integrační byty), odbor kultury, zdravotnictví, sociální péče, školství, mládeže a tělovýchovy, Živnostenského úřadu, cizinecké policie, městské policie, finančního ředitelství, neziskových organizací a Jihomoravské regionální rady odborů – jedná se bohužel ale jen o poradní diskusní orgán s pramalými kompetencemi ovlivnit tvorbu opatření
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	Poradce pro národnostní menšiny;
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec; Výbor zastupitelstva města Brna pro národnostní menšiny;
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	komunitní plán města Brna s cílovou skupinou etnické menšiny (opatření však orientovaná většinou na romskou populaci); projekt azylového domu pro cizince;
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	finanční a kompetenční spolupráce s organizacemi neziskového sektoru: SOZE, Diecézní charita; Poradna pro integraci, Poradna pro uprchlíky (role občanského sektoru velmi důležitá), dále pak spolupráce s institucemi státního sektoru (Cizinecká policie, Úřad práce, Městská policie, Živnostenský úřad ad.) a spolupráce s organizacemi národnostních menšin (podpora)
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	Azylový dům pro cizince; multikulturní dny; integrační byty; podpora kulturních aktivit; podpora organizací národnostních menšin; ostatní odbory v rámci svých agend běžné problémy při stejném zacházení jako s českým klientem + v rámci své agendy řeší odbor sociálních věcí problémy cizinců v souvislosti s legislativou a na úrovni řešení problémů běžného občana ČR a realizuje sociálně-právní poradenství;

Bruntál	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec; pracovní skupina „na úrovni starosty“;
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	pracovní skupina „Menšiny“, v rámci komunitního plánování, ale v podstatě jde o styčné pracovníky jen pro romskou problematiku;
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	spolupráce s národnostními menšinami v oblasti komunitního plánování; spolupráce s neziskovými organizacemi; spolupráce se státními institucemi vážne;
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	obecně dotace na podporu neziskového sektoru; podpora vzdělávání; vzdělávací aktivity zaměřené na pracovníky neziskového sektoru; v rámci své agendy řeší odbor sociálních věcí problémy cizinců v souvislosti s legislativou a na úrovni řešení problémů běžného občana ČR a realizuje sociálně-právní poradenství;

Český Krumlov	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	pracovník Odboru sociálních věcí; pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec;
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	ne
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	v rámci své agendy řeší odbor sociálních věcí problémy cizinců v souvislosti s legislativou a na úrovni řešení problémů běžného občana ČR a realizuje sociálně-právní poradenství

Česká Lípa	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec; Městské informační centrum;
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	spolupráce s neziskovým sektorem v rámci komunitního plánování, především však v oblasti sociálních služeb (ve městě asi 12 neziskových organizací, Farní charita má ve své agendě také uprchlíky)
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	finanční a organizační spoluúčast na kulturních aktivitách organizací neziskového sektoru (většinou romských); podpora svébytné kultury národnostních menšin; sociálně-právní poradenství;

Přílohy

Domažlice	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	pracovnice sociálního odboru, která má k běžné sociální agendě ještě řešení problémů cizinců, ale nejedná se o specializovanou pozici, pouze o rozšíření agendy o tuto problematiku (kurátorka pro dospělé), nicméně je kolegy považována za styčného pracovníka
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	výše uvedená pracovnice; pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec;
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	spolupráce města s určitými neziskovými organizacemi (např. v projektu zaměřeném na prostituci) a v projektech komunitního plánování
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	sociálně-právní poradenství; finanční podpora organizací neziskového sektoru (nesouvisí však s činností zaměřenou na integraci přistěhovalců);

Frýdek-Místek	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne; v minulosti zřízena pozice poradce pro národnostní menšiny, v současnosti neobsazena, do budoucna se počítá s jejím obnovením (v minulosti zaměřena hlavně na problémy romské menšiny, do budoucna by však měla sloužit všem menšinám v lokalitě)
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	pozitivní spolupráce s Cizineckou policií
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	sociálně – právní poradenství v rámci běžné agendy

Hodonín	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne; působí zde sociální kurátor pro dospělé a etnické menšiny, ale doposud se neseťkal s problematikou integrace cizinců (zaměřen především na romskou menšinu)
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	shora uvedený pracovník na Odboru sociálních služeb; pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec;
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	Program integrace Kazašských Čechů
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	spolupráce s Úřadem práce a Okresní správou sociálního zabezpečení) zejména v oblasti integrace Kazašských Čechů);
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	přistoupení k programu integrace Kazašských Čechů (vyčleněn sociální pracovník přímo pro rodinu Kazachů); v minulosti vyčleněn sociální byt pro uprchlíka z bývalé Jugoslávie; sociálně-právní poradenství v rámci agendy Odboru sociální péče; dotace na kulturní činnost národnostních menšin (většinou romské organizace);

Cheb	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	Komise pro národnostní menšiny (do budoucna úkol zmapovat a poznat jednotlivé národnostní menšiny na Chebsku) – jsou v ní i zástupci národnostních skupin
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	sociální kurátorka pro dospělé, součástí jejíž agendy je i problematika přistěhovalců
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	Odbor sociálních věcí v rámci běžné agendy, pokud je klientem přistěhovalec; Bytové hospodářství (vytipování bytu pro integraci azylanta); pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec;
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	součástí komunitního plánu (v rozpracování)
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	partnerské dohody s občanskými sdruženími a neziskovými organizacemi (např. projekt „Mozaika“); spolupráce se školským úřadem při zřizování přípravných tříd pro sociálně hendikepované; spolupráce s ostatními institucemi veřejného sektoru; spolupráce s Policií ČR;
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	mapování rozložení národnostních skupin a definování způsobu reprezentace menšin ve vztahu k většině (intenzivní aktivita shora uvedené komise); akce „Oběd u souseda“ (týká se celého Karlovarského kraje - jedná se o vzájemné návštěvy českých rodin a rodin přistěhovalců); pořádání multikulturních festivalů; jednání v oblasti přidělování bytů pro azylanty; obecně finanční, věcná i organizační pomoc národnostním skupinám, podpora společensko-kulturních aktivit národnostních menšin a různých projektů a participace na nich; podpora aktivit neziskových organizací; grantová řízení; orientace na ohrožené sociálním vyloučením, tj. i na cizince;

Přílohy

Jeseník	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	Odbor sociálních věcí v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec (koordinace usídlování dvou kazašských rodin); Odbor majetku (nabídka integračních bytů);
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	spolupráce s Úřadem práce, s Ministerstvem vnitra při integraci Kazašských Čechů; spolupráce s Okresní správou sociálního zabezpečení;
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	2 integrační byty pro rodiny Kazašských Čechů a koordinace jejich usídlování sociálním odborem; sociálně-právní poradenství v rámci agendy Odboru sociální péče;

Jindřichův Hradec	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	vedoucí Odboru sociálních věcí plus jeden pracovník odboru (problematika azylantů); pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec;
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	v rámci komunitního plánování jsou v jedné z cílových skupin zařazení i azylanti (cílová skupina „Azylanti a migranti“); unijní předpisy a předpisy specializované na cizince;
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	spolupráce s Cizineckou policií; spolupráce s úřadem práce; spolupráce se zdravotními pojišťovnami;
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	finanční dotace jednotlivcům azylantům; řešení jednotlivých případů bydlení pro azylanty (neúspěšně z důvodu nedostatku bytového fondu); sociálně-právní poradenství v rámci agendy Odboru sociální péče;

Karlovy Vary	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne (ale Krajský úřad má na problematiku integrace cizinců specializovaného pracovníka)
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	ne
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	neidentifikovány

Karviná	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	Výbor pro národnostní menšiny (akční však především jen v oblasti kulturních aktivit národnostních menšin)
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne, ale problémy přistěhovalců by eventuálně mohly být řešeny v rámci komunitního plánu ve skupině „lidé v obtížných životních situacích“
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	v rámci komunitního plánování spolupráce s institucemi neziskového sektoru a s úřadem práce; spolupráce Výboru pro národnostní menšiny s organizacemi národnostních menšin při pořádání kulturních akcí;
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	sociálně-právní poradenství Odboru sociálních věcí; podpora národnostního školství; finanční a materiální podpora organizací neziskového sektoru; podpora občanské poradny a Slezské Diakonie

Kroměříž	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	ne
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	neidentifikovány

Liberec	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne; v minulosti existovala Komise pro národnostní menšiny, která se zabývala také otázkami spojenými s přistěhovalci (největší pozornost však směřovala k romské komunitě). Zrušena po komunálních volbách v roce 2006;
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ano; existují dvě pozice, do jejichž agendy spadá oblast integrace přistěhovalců. Zejména se jedná o koordinátora integrace a dále o poradce pro menšiny;
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	výše uvedení pracovníci a dále pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec;
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ano; je obsažena v komunitním plánu (v rámci komunitního plánování byla vytvořena pracovní skupina pro cizince, národnostní a etnické menšiny);
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	s Krajským úřadem (předávání informací); s neziskovými organizacemi; aktivní je v této oblasti také Úřad práce, s nímž však magistrát spolupracuje spíše na jiných projektech;
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	sociálně-právní poradenství; spoluorganizování různých dialogů mezi menšinami a kulturních akcí typu Česko-německé dny; integrační byty;

Litoměřice	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	neexistuje pozice specializovaná výhradně na agendu integrace přistěhovalců, spadá do kompetencí pozice sociálního pracovníka pro osoby nepřizpůsobivé, národnostní menšiny a manažera prevence kriminality (vše vykonává jedna osoba);
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	výše uvedený pracovník
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	velmi kladně hodnotí spolupráci s neziskovými organizacemi (zejména Diecézní charitou Litoměřice); obecně byla zmíněna spolupráce s policejními složkami, soudem, zdravotnickými zařízeními, školami ad.;
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	sociálně-právní poradenství; financování aktivit neziskového sektoru, které směřují k integraci přistěhovalců;

Mělník	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	Ne; dříve existovala Komise pro národnostní menšiny, která se však zaměřovala prakticky výhradně na otázky romské komunity;
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	sociální kurátor, pokud se jedná o přistěhovalce v obtížné životní situaci (např. pokud se stane bezdomovcem);
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	konkrétní spolupráce nebyla identifikována; případní klienti-cizinci jsou odkazováni na neziskové organizace, které působí v Praze (přímý kontakt s nimi je však ojedinělý);
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	sociálně-právní poradenství v rámci běžné agendy;

Nový Jičín	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	zmíněna spolupráce s cizineckou policií a úřadem práce, která se však týkala výjimečné akce kontrolního charakteru; formální spolupráce s cizineckou policií při posuzování neodůvodněné zátěže u příjemců dávek hmotné nouze;
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	sociálně-právní poradenství v rámci běžné agendy; přidělení integračního bytu;

Opava	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	Ne; respondenti zmiňovali Komisi pro národnostní menšiny, jejíž práce je ovšem zaměřena výhradně na záležitosti romské komunity;
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec;
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	Ne; v rámci komunitního plánování byla utvořena pracovní skupina pro národnostní menšiny, která je však opět zaměřena výhradně na záležitosti romské komunity;
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	zmíněna spolupráce s cizineckou policií, s úřadem práce a neziskovými organizacemi, jejichž zástupci jsou členy určitých (někdy i jen dočasných) komisí; vazby ovšem nebyly konkretizovány a zřejmě se netýkají přímo oblasti integrace přistěhovalců;
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	sociálně-právní poradenství v rámci běžné agendy

Ostrava-město	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	nebyla identifikována (respondent nevěděl)
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	participace ve státním integračním programu; podpora konání kulturních akcí ze strany národnostních menšin a přistěhovalců – finanční, organizační, přijetí záštity apod.; informační služby pro cizince;

Plzeň	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	komise pro otázky integrace cizinců (poradní a koordinační orgán Rady města);
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	pracovník pro integraci cizinců, který působí na odboru sociálních věcí a zdravotnictví ve funkci sociálního kurátora; polovina jeho pracovního úvazku je vyhrazena agendě integrace cizinců; pracovník pro integraci cizinců současně zastává také pozici referenta, který zajišťuje informační servis pro cizince;
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	výše uvedený pracovník
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	v roce 2004 byl zpracován Monitoring situace cizinců na území města Plzně;
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ano; v Komunitním plánu rozvoje sociálních služeb města Plzně na období 2008-2015; oblast integrace cizinců je v dokumentu samostatně zpracována;
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	ano; například s cizineckou policií, úřadem práce a neziskovými organizacemi cílenými na přistěhovalce (např. Poradna pro uprchlíky) a s organizacemi sdružujícími cizince (např. Bulharský kulturně osvětový klub, Svaz Vietnamců);
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	participace ve státním integračním programu; dotace činnosti neziskových organizací zaměřených na pomoc přistěhovalcům i na organizování kulturních akcí apod.; řešení aktuálních problémů přistěhovalců; poskytování mimořádných sociálních dávek potřebným cizincům (např. příspěvek na úhradu za služby mateřské školy, příspěvek na účast v kurzu českého jazyka); komplexní informační činnost, sociálně právní poradenství;

Praha	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	V minulosti existovala samostatná Komise pro integraci cizinců, která však po volbách v roce 2006 zanikla. Od začátku roku 2007 byla sloučena s dalšími komisemi do jedné - Komise Rady hlavního města Prahy pro oblast národnostních menšin a integrace cizinců na území hl. m. Prahy a pro udělování grantů v této oblasti. Na rozdíl od předcházející Komise pro integraci cizinců, v nově vzniklé komisi pracují pouze interní pracovníci magistrátu (dříve i zástupci dalších organizací - MPSV, úřadu práce, nevládních organizací ad.).
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne; zahrnuto v popisu práce specialisty pro národnostní menšiny (viz níže);
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	specialista pro národnostní menšiny, do jehož agendy byla přiřčena také oblast integrace cizinců. V praktické rovině se však jedná téměř výhradně o administraci grantových prostředků v oblasti kulturních aktivit a publikační činnosti; na bytovém odboru je referentka, která má v náplni práce agendu integračního bydlení pro azylanty;
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	Ne; v minulosti byl formulován záměr vytvořit Koncepti politiky hl. m. Prahy ve vztahu k integraci cizinců, k jeho realizaci však dosud nedošlo;
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	spolupráce s Úřadem vlády, MPSV, Ministerstvem vnitra, úřadem práce, policií, úřady městských částí, s neziskovými organizacemi (OPU, Multikulturní centrum Praha, Poradna pro integraci cizinců, Český helsinský výbor, Slovo 21, Asociace uprchlíků ad.);
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	grantová činnost; participace ve státním integračním programu; organizování konferencí, výstav, kulturních akcí s danou tematikou; sociálně-právní poradenství;

Prachatice	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec; dílním způsobem koordinátor pro národnostní menšiny (ve vztahu k Romům migrujícím ze Slovenska);
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	neidentifikována
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	sociálně-právní poradenství

Sokolov	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne; byla zřízena pozice poradce pro národnostní menšiny, do jejíž agendy patří v současnosti integrace kazašské rodiny a potenciálně také integrace cizinců;
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	pracovníci v rámci své běžné agendy, pokud se mezi klienty vyskytne přistěhovalec;
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	nebyla identifikována; pouze v případě integrace krajské rodiny z Kazachstánu v rámci vládního postupu při přesídlování krajanů – spolupráce s Ministerstvem vnitra a s neziskovými organizacemi (zejména občanské sdružení Střípký);
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	sociálně-právní poradenství

Zlín	
Specializovaný orgán pro otázky integrace přistěhovalců	ne
Specializovaná pracovní pozice pro otázky integrace cizinců	ne
Kdo se v rámci MěÚ (resp. magistrátu) zabývá otázkami integrace přistěhovalců	vedoucí odboru sociálních věcí, pokud jde o sociální oblast; dle výpovědi respondenta může být v rámci této pozice fungovat také jako styčný úředník pro přistěhovalce;
Specializovaný dokument k integraci přistěhovalců	ne
Začlenění problematiky integrace přistěhovalců v ostatních dokumentech municipality	ne
Spolupráce s dalšími institucemi v oblasti integračních opatření	identifikována spíše ad hoc spolupráce dle konkrétního případu (např. při krizové intervenci spolupráce s Charitou, informačně s cizineckou policií); spolupráce s úřadem práce a cizineckou policií (výměna zkušeností formou přednášek);
Identifikované aktivity MěÚ (resp. magistrátu) v oblasti integrace přistěhovalců	sociálně-právní poradenství; krizové intervence; přijetí krajské rodiny z Kazachstánu (vyčlenění bytu);

Příloha 4: Nerealizované rozhovory a důvody odmítnutí účasti ve výzkumu

1. MLADÁ BOLESLAV

- Problematiku integrace cizinců neřeší a není ani součástí komunitního plánování.
- Vysoký podíl na populaci cizinců tvoří především Poláci a Slováci – jedná se o dočasnou pracovní migraci – důvodem jsou poměrně vysoké platy ve zdejšímu průmyslu (automobilka), jde především o výdělky, které jsou exportovány za hranice ČR. Trvale usazené migranty v rámci obce neevidují.
- Neexistuje žádný pracovník ani koordinační orgán, který by se problematikou týkající se cizinců zabýval.
- Sociální odbor jen vyplácí dávky a to i rodinné dávky do zahraničí, které tvoří významný podíl na celku vyplacených dávek.
- Integraci cizinců obecně nevnímají jako problém.

2. TEPLICE

- Problematiku integrace cizinců neřeší a není ani součástí komunitního plánování.
- Ve městě funguje plně etablovaná vietnamská komunita, která se stará sama o sebe a nevytváří klientelu sociálního odboru.
- Neexistuje žádná strategie integrace, pokud cizinec přijde o něco žádat, je posuzován podle zákonných norem stejně jako český občan.
- Není řešena ani otázka bydlení cizinců, vše je podřízeno tržním podmínkám, protože trh s byty je plně privatizován.
- Na území města se nachází vysoký podíl cizinců s trvalým pobytem a město do svého rozpočtu nedostává finanční prostředky na tyto cizince jako občany. Navíc nemají informace o těchto cizincích; v oficiálních statistikách městské populace nefigurují a cizinecká policie tyto informace nezveřejňuje.
- V rámci telefonického rozhovoru byla spíše diskutována otázka výše dotací dle počtu obyvatel než zájem o řešení problematiky imigrantů.

3. TACHOV

- Město nepřijalo program integrace cizinců a není jeho prioritou řešit otázky týkající se života cizinců na jeho území.
- Město nespolupracuje s žádnými institucemi v oblasti řešení problémů cizinců.
- Neexistuje žádný oficiální přehled o populaci cizinců na území města.
- Cizinci nežádají ani o byty a spousta z nich pracuje načerno v Německu.

4. DĚČÍN

- Neexistuje odbor ani styčná osoba ani strategie v oblasti integrace cizinců.
- Před 10 lety se město pokoušelo integrovat 38 kazašských Čechů a 1 Kubánce, byly jim přiděleny zrekonstruované byty na základě rozhodnutí rady; nijak se neuchytili a stali se klienty sociálního systému.
- Programy pro integraci azylantů subvencované dotacemi z Ministerstva vnitra byly zamítnuty na základě špatných předchozích zkušeností.

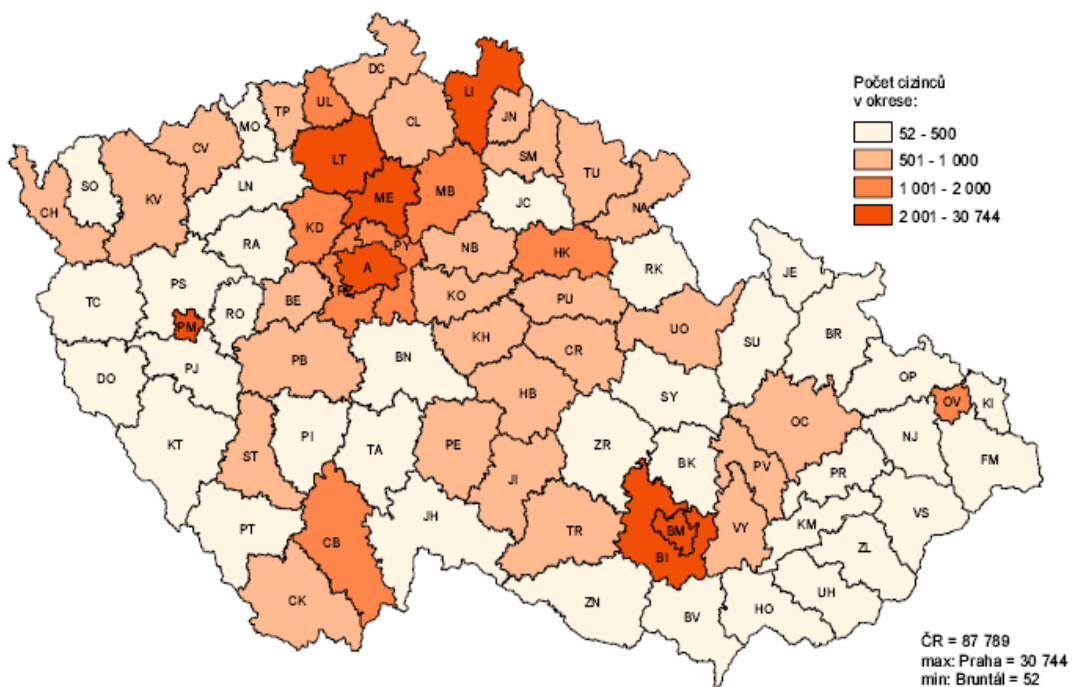
-
- Cizinci si řeší své problémy sami a nijak přitom nekomunikují s městskými institucemi.
 - Existují pouze integrační programy pro Romy.

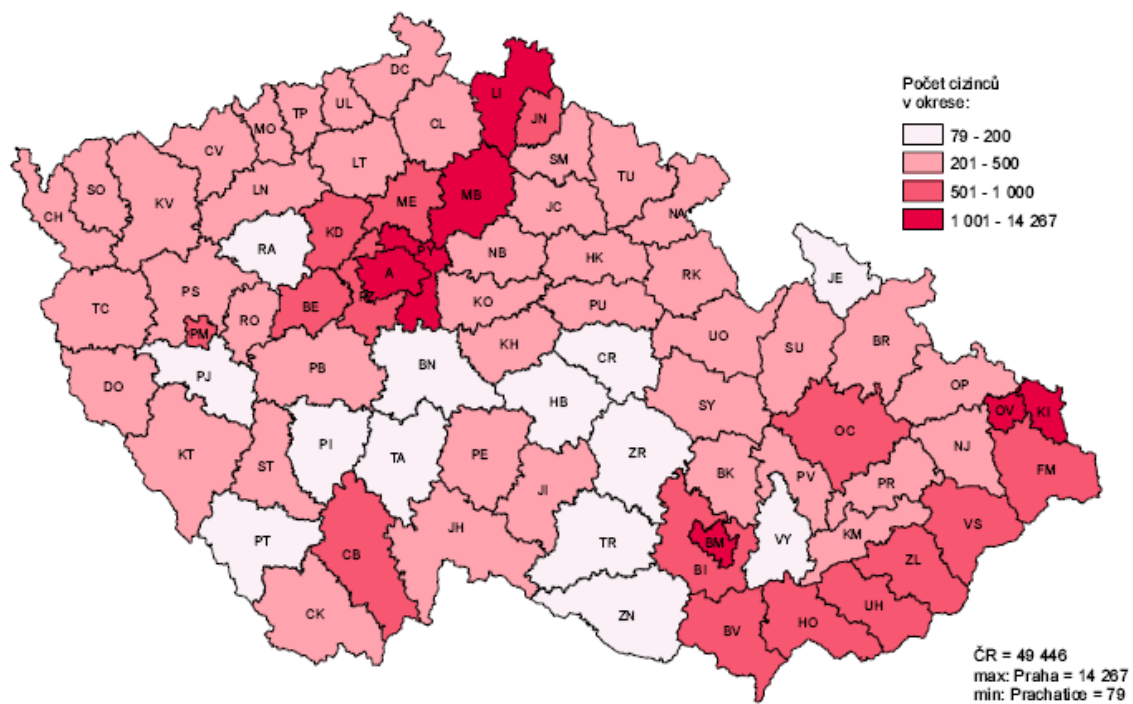
5. ÚSTÍ NAD LABEM

- Vedoucí dvou odborů odmítli jakoukoliv komunikaci stran výzkumu v oblasti integrace cizinců.
- V rámci magistrátu nemají žádnou strategii a více méně ani pojem o integraci cizinců.
- Sdělená informace o vysokém počtu cizinců na území města byla pro potenciální respondenty překvapující.
- Na území města přitom existuje několik neziskových organizací zabývajících se otázkou integrace cizinců, o kterých město neví.
- Určité výzkumy na téma integrace cizinců jsou na základě informace od potenciálních respondentů zpracovávány na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně (doktor Šašek).

Příloha 5: Regionální rozložení nejpočetnějších skupin cizinců dle státní příslušnosti (k 31. 12. 2005)

A. Ukrajinci

B. Slováci

C. Vietnamci

